

Psykologyrkets utveckling i Sverige

Seniorpsykologer berättar

Pedagogisk psykologi 2

Ingegärd Varda

Skolpsykolog i Stockholm – 60–70-tal

Ulla Westman Hecht

Mitt liv som skolpsykolog - en kamp på flera plan. Historik och reflektion

Kerstin Eriksson

Min berättelse om liv yrke och samhälle

Seniorpsykologerna inom Sveriges Psykologförbund
i samarbete med Psykologihistoriska Sällskapet

Innehåll

Inledning.....	2
Författarpresentationer	3
Skolpsykolog i Stockholm 60–70-tal Ingegärd Varda St Vincent.....	6
Bakgrund	6
Mina förväntningar och möten	9
Skolstart.....	10
Läsning och skrivning	11
Grupprovet	12
Utveckling av psykologrollen.....	13
Pedagogiska och psykologiska trender av vikt för skolan	13
Elevvård	15
Sluttankar.....	16
Mitt liv som skolpsykolog - en kamp på flera plan. Historik och reflektion Ulla Westman Hecht.....	17
Att komma ut som nybliven skolpsykolog	17
Mottagandet på skolan: Kampen för respekt och status	17
Strävan att både höra till och kunna stå utanför.....	19
Kampen för eleverna	20
Den egna fortbildningen	20
Att vara ”medarbetande” psykolog med rektor som ende chef	21
Rektors betydelse för det skolpsykologiska arbetet.....	22
Kampen med politiker och i pressen	23
Slutsummering.....	24
Bilaga	26
Min berättelse om liv, yrke och samhälle Kerstin Eriksson	28
Aktuell positionsbeskrivning 2013 – drygt tio år efter pensioneringen.....	28
Nybyggaranda i Husby på 70-talet	30
Min bakgrund, motivation och ambition	32
Skolpsykologerna startar i Stockholm 1964 och jag är praktikant 1965	34
Mitt första och andra psykologjobb 1967-1968.....	34
Gruppterapierna 1965-1967 och 1969-1971.....	36
Vad hände i Jordbro, då Jordbroprojektet pågick 1971-1975?	37
Från SÖ-projektet i Jordbro till verkligheten i nybyggda Husby.....	40
Arbetet med flyktingbarnen och deras familjer – en stor ny utmaning.....	46
Då yrkesliv, privatliv och politiskt liv blev en helhet.....	49
Ett år i Kenya som andningspaus	50
Omorganisation och förvirring	51
Personlig summering och försök till analys.....	53
En faktabild av Husby 1998 sammanställd av kvinnor i Husby	56
Dagligt liv i Husby	58
Pensionär och student – ytterligare 7 års studier för att förstå bättre.....	61

Efterord.....	63
Personförteckning.....	66
Förkortningar.....	66

Inledning

Föreningen Seniorpsykologer inom Sveriges Psykologförbund har initierat ett projekt där pensionerade psykologer beskriver sitt arbetsliv. De olika berättelserna speglar förutsättningarna för psykologarbete under andra hälften av 1900-talet, hur samhälleliga förändringar och idéer har påverkat yrkesrollen och hur psykologerna själva har format sina arbetsuppgifter. Berättelserna utgör personliga dokument över hågkomsterna. De är sammanställda områdesvis inom det kliniska (del 1), arbetspsykologiska (del 2) och pedagogiska området (del 3). Dessutom finns ytterligare en avdelning med berättelser som inte kan kategoriseras på ovan nämnda sätt men som dels beskriver psykologers arbetssituation under en period när yrket knappast fanns, dels psykologarbete i anknytning till psykologutbildning och forskning (Ett ämne – två världar del 4).

Författarna beskriver sin väg till psykologyrket som då de började sin yrkesbana saknade en sammanhållen psykologutbildning som grund. Ingången i yrket varierar därför i hög grad liksom de ämnen dåtidens unga psykologer läste. Kampen för en sammanhållen psykologutbildning fördes av Psykologförbundet och finns beskriven i Bengt Göranssons skrift ”Profession på väg. Markering och etablering” (Psykologförbundet 1997). En ämneskombination av psykologi, pedagogik och sociologi (eller statistik) kom i en första förordning 1959 och stadfästes 1964. Psykologförbundet hade i uppgift att ”certifiera” psykologerna, dels med en B-behörighet (biträdande psykolog) som erhöles efter fil.kand och praktisk tjänstgöring och dels A-behörighet (självständig psykolog) som följde på lic.examen. För att komplettera grundutbildningen infördes en tvåårig vidareutbildning efter grundutbildningen (PEG). Psykologexamen tillkom 1972, den statliga legitimationen 1978 och ett sammanhållet femårigt psykologprogram 1982.

Berättelserna avspeglar den situation som det innebar att komma som en ny yrkesgrupp och kräva plats och gehör för psykologiska kunskaper, en kamp som alla psykologer fick utkämpa. Det gällde att klara av motsättningar till annan personal som kunde känna sig hotad både vad gällde monopol på kunskaper och intressen att bevaka, inte minst i fråga om status. Psykologi var för många något mystiskt och ovederhäftigt, ibland till och med hotfullt, vilket också satte sin prägel på uppfattningen om psykologer.

Det finns gemensamma teman i flertalet berättelser trots att de är hämtade från helt olika verksamheter. Till en del beror detta på att många av de beskrivna arbetsplatserna funnits inom den offentliga sektorn. Det är teman som handlar hur psykologerna utvidgade sina insatser mot nya arbetsfält, hur aktiv kampen var för att få personer med funktionshinder att accepteras, hur man arbetade mot att öka insyn och delaktighet i utredningar och behandlingar och hur organisationsförändringar kom att påverka arbetet och psykologernas egen situation. Ett annat tema är de konflikter inom psykologkåren som uppstod när nya psykologiska metoder introducerades och hur de så småningom assimilerades. Det gällde t.ex. olika former av gruppmetoder som ifrågasattes av de som försvarade den traditionella inriktningen med individbaserade bedömningar och behandlingar. Ett annat exempel är beteendeterapeutiska metoder som stred mot gängse psykoanalytiskt inriktade teorier.

Vi får alltså ta del av en yrkeskårs framväxt och utveckling från den tid då få visste vad psykologi var och vad en psykolog kunde användas till. En ytterligare tanke med att presentera dessa berättelser är att ge nya psykologer en historik så att nuvarande erfarenheter av psykologyrket kan förstås utifrån den utveckling som skett under årtionden. De erfarenheter som speglas är en rik provkarta på hur enskilda psykologer, men också i grupp, påverkat sin egen arbetssituation och i hög grad spridit psykologisk kunskap till sin omgivning.

Även de psykologer som varit med under denna period har glädje av att läsa, kanske med igenkännande leenden. De som hittills har läst brottstycken av texterna har alla börjat minnas och berätta egna erfarenheter. Det betyder att det finns många fler berättelser. Därför önskar vi att ännu fler vill dokumentera sitt arbetsliv, både de som avslutat sitt yrkesliv och de som är mitt upp i det.

Texterna har i ringa grad redigerats. För sammanställning och förord till de olika avsnitten svarar en redaktion som har bestått av Ulla-Britt Selander, v. ordförande i Seniorpsykologerna samt professorerna Siv Boalt Boëthius och Gunn Johansson som representanter för Psykologihistoriska Sällskapet.

Författarpresentationer

De psykologer som här presenterar sina erfarenheter under det pedagogiska området är alla från Stockholmsområdet. De har under hösten 2014 i ett flertal seminarier diskuterat sina erfarenheter tillsammans med även andra skolpsykologer. Dock har varje person beskrivit sin specifika situation, de förutsättningar de arbetat under och hur de format sitt yrke.

Ingegärd Varda St Vincent. Leg. psykolog. Arbetade först som socionom och började som skolpsykolog inom Stockholms Skolförvaltning 1964. Har varit verksam inom grundskola, gymnasium, hörselklasser och särskola fram till 2007.

Ingegärd Varda St Vincent uppehåller sig i ”*Skolpsykolog i Stockholm 60-70-tal*” bl.a. vid de testningar som skolpsykologen utförde, både i samband med skolstart och för senare diagnosticering. Hon tar även upp de speciella förhållanden som ofta rådde för psykologer i skolan, t.ex. lokaler och brist på tjänsterum, och talar om den symbolik som avspeglades i hanteringen av psykologerna. Dilemmat mellan att arbeta psykodynamiskt, med inlärningsteori eller utvecklingsteori, miljö, arv osv., tidsbrist och många andra hindrande faktorer för att bedriva ett effektivt psykologarbete berörs.

Ulla Westman Hecht. Leg. psykolog, specialist inom pedagogisk psykologi. Småskollärare i sin grundprofession. Arbetat som skolpsykolog mellan 1968 och 2008 i Stockholms skolor. Därefter deltidskonsult inom några skolor på Lidingö.

Ulla Westman Hecht beskriver i ”*Mitt liv som skolpsykolog – en kamp på flera plan. Historik och reflektion*” sina erfarenheter av 40 år som skolpsykolog. Hennes berättelse handlar till stor del om den kamp om respekt och status som präglat dessa år i förhållande till främst rektorer och lärare men också till politiker och press. Kampen har förts för elevernas räkning. I ett avsnitt beskrivs de utbildningsinsatser som skolpsykologerna i Stockholm kunde ta del av. Hon avslutar med att beskriva en drömsituation för en skolpsykolog.

Kerstin Eriksson. Leg. psykolog, specialist i pedagogisk psykologi. Skolpsykolog i Stockholm 1967-1997 inklusive ett några års arbete med Jordbroprojektet. Har organiserat utbildning för skolpsykologer och psykologpraktikanter i samarbete med Stockholms och Uppsala Universitet. Parallellt arbetat som lärare, behandlingsassistent, familjebehandlare mm. Kvinnopolitiskt aktiv internationellt. Efter pensioneringen utbildade hon sig till socialantropolog.

Kerstin Eriksson ger i ”*Min berättelse om liv, yrke och samhälle*” en mycket personligt färgad gestaltning av sitt liv och sitt arbete som skolpsykolog, där de båda går hand i hand och är beroende av varandra. Förutom sin väg till att bli skolpsykolog beskriver hon Jordbroprojektet, som initierades av Skolöverstyrelsen och som pågick under ett antal år. Tanken var att tillämpa erfarenheterna i Husby, ett nytt bostadsområde. Arbetet där beskrivs med utgångspunkt från de kravaller som utspelades sig där 2013 som får Kerstin att beklaga den utveckling som förorten och skolorna genomgått från en kampvilja och nybyggaranda i

starten. Men hon beskriver också hur hennes arbete såg ut i ett antal fallbeskrivningar och slutligen även vad som hänt med skolpsykologerna när verkligheten förändrades, bl.a. i form av köp- och säljssystem.

Skolpsykolog i Stockholm 60–70-tal

Ingegärd Varda St Vincent

Bakgrund

Det känns både lätt och svårt att skriva om de första åren som skolpsykolog från början av 60-talet och några år framöver. Det är lätt att minnas enstaka episoder och händelser som jag varit med om men samtidigt svårt att få en överblick och visa på ett sammanhang som kan vara förståeligt och bli ett intressant tidsdokument.

Vid mitt inträde i yrket hade läroplanen från 1962 trätt i kraft där enhetsskolan ersatts med grundskolan. I den betonades att eleverna skulle stå i centrum för skolans intresse och få undervisning utifrån sina behov. Ansvaret för elevvården var huvudsakligen lärarnas.

Stockholms stad annonserade våren 1964 efter biträdande psykologer med uppgift att arbeta i var sitt elevvårdsområde. Tio psykologer skulle börja under hösten och därefter skulle fler komma i fråga. Samtidigt anställdes en psykolog med övergripande ansvar över stadens skolpsykologiska verksamhet. Ett mindre antal kommuner runt om i landet hade redan skolpsykologer anställda. Dessutom fanns länskolpsykologer vid länskolnämnderna som hade ett nära samarbete med Skolöverstyrelsen.

Stockholm hade delats in i 20 elevvårdsområden med omkring 5000 elever i varje. Alla skolor var inkluderade utom sarskolan, som då ännu inte var en del av den obligatoriska skolan. Först genom omsorgslagen 1967 fick alla barn med utvecklingsstörning, oavsett grad av sådan, lagstadgad rätt till undervisning.

Jag gjorde under våren psykologpraktik som skolpsykolog i Sollentuna kommun där psykologen fanns centralt och arbetade mot alla skolor. Därefter erbjöds jag en av tjänsterna i Stockholm och fick möjlighet att välja område. Psykologerna blev nämligen centralt anställda med placering på ett elevvårdsområde där respektive rektor var arbetsledare för sina skolor. Med den erfarenhet från förortsområden som jag fått under mitt tidigare arbete som socialassistent önskade jag få arbeta i ett område som var okänt för mig och låg utanför innerstaden. Det omfattade tre grundskolor och en gymnasieskola med sammanlagt 5000 elever.

Under en vecka blev nyanställda psykologer och kuratorer introducerade i stadens skolsystem och rutiner samt vilka förväntningar man hade på oss. Därefter samlades vi

psykologer varje lördag, under den tid vi även arbetade på lördagarna, till gemensamma psykologmöten som leddes av psykolog Barbro Wiking, som arbetade på det centrala kansliet.

Ny organisation för elevvård i skolan på 60-talet

Stockholms stad gjorde betydande satsningar för att skolpsykologerna skulle kunna skapa sig en yrkesroll i skolans värld men även för utbyggnad av hela elevvården. I mars 1965 undertecknade skoldirektör Erik Ekman ett PM angående den elevvårdande verksamheten. Detta PM på 4 sidor beskrev arbetsrutiner – vem i skolans personal som ansvarar för vad beträffande utredningar, vilka blanketter som skulle användas och hur förvaringen skulle ske - med hänvisning till skolöverstyrelsens anvisningar rörande försöks-verksamhet med nytt utredningsförfarande i elevvårdsfrågor. Blanketter som utarbetats för den skolpsykologiska verksamheten och specialundervisningen prövades på försök på ytterligare ett antal platser i landet.

Skolpsykologen ingick i skolorganisationen med rektor som arbetsledare. Målsättningen för psykologen var tydligt inriktad på arbete med enskilda elever och förväntningen var att skapa förståelse för de psykologiska faktorer som berörde arbetet inom skolan och därmed förbättra kvalitén på undervisningen. Hur målsättningen på ett genomgripande sätt skulle kunna påverka skolan uttrycktes inte öppet. Vi psykologer kom för att bidra med vårt kunnande och vår önskan var att samarbeta. Vi förstod att det skulle bli en del ändringar i rutinerna, men ur vår synvinkel verkade de inte så omfattande. Det visade sig dock att dessa förändringar direkt påverkade rektorer och skolhälsovården, på olika sätt beroende på personliga förväntningar och önskemål. Ändringar i rutinerna ledde de facto till inskränkningar i en del av de befogenheter som tillfallit övriga yrkesgrupper. T.ex. var rektorerna var inte längre ensamma om att bestämma vilka elever som skulle utredas och placeras i specialklasser. Skolsköterskorna som satt upp alla ”problemelever” till skolpsykiatern fick en ny samarbetspartner. Jag hade kanske tur att få arbeta med ett par rektorer som gav det stöd jag behövde för att kunna utföra mina arbetsuppgifter.

Den arbetsuppgift som självklart tillskrevs psykologen var testning, i betydelsen begåvningsprövning. Som psykologer översatte vi det till utredning, vilket inte alls behövde innefatta bedömning med standardiserade testinstrument. Något som till en början inte alltid godtogs. Men testningar förekom naturligtvis också. Till att börja med utfördes testningarna individuellt, men senare infördes även grupprov förutom de gängse skolmognadsproven.

Psykologen utbildade lärare till provledare, såväl av grupprov som i viss utsträckning av WISC-testet. Det begåvningsprov som alltid använts dessförinnan var Terman-Merrill, som ofta tolkades på ett mekaniskt sätt utifrån IK. Testningen kompletterades med bedömning av skolprestationer och en psykiaterbedömning som byggde på lärar-föräldra- och elevsamtal.

En målsättning förutom att bedöma elevens behov av stöd var förstås också att vidga lärarnas kunskaper rörande faktorer bakom elevers avvikande beteenden.

Sedan många år tillbaka hade Stockholm en specialklassorganisation som leddes av en specialklassrektor och bitr. specialklassrektorer. Till deras hjälp fanns ett antal testnings-assistenter, oftast speciallärare, som utförde testningen vid sidan av sitt ordinarie arbete. De hade i uppdrag att testa de elever som eventuellt skulle placeras i specialklass. Förutom hjälpklasser, läsklasser och obsklasser (för elever med beteendestörningar) tillkom skoldaghem 1965. Specialklasserna fördelades geografiskt mellan rektorsområden, så att skolvägen var rimligt lång för att gå till fots eller åka kommunalt. I mycket liten utsträckning följde föräldrar sina barn till skolan.

Förutom den centrala organisationen med specialklasser fanns i Stockholm också en väl utbyggd lokal organisation för att hjälpa och stödja elever med svårigheter. De skolor jag arbetade i hade alla speciallärare, specialiserade på läs- och skrivsvårigheter och några skolor delade på en talpedagog. Vid utredningar hade psykologen det totala ansvaret och utförde det mesta själv vilket inkluderade läs- och skrivprov. Senare tillkom andra test såsom Frostig test med uppföljande övningar som speciallärare arbetade med. Det visade sig att spridningseffekten av övningarna till andra områden var begränsad, men att en större förståelse för eleven kunde infinna sig. På 60-talet blev gruppsamtal och -behandling vanlig. Jag var intresserad av det och tyckte att det passade väl in i skolans miljö och träffade därför gärna elever i grupp.

Elever med social problematik uppfattades som kuratorernas ansvarsområde och var vanligare för äldre elever. Deras arbetsuppgifter förlades huvudsakligen till högstadium och gymnasium medan psykologerna placerades på låg- och mellanstadium. När samarbetet mellan psykolog och kurator var bra hjälptes man åt utifrån kompetens.

Det fanns också möjlighet för elever att ta egna initiativ till kontakt med psykolog och kurator. På låg- och mellanstadiet hände det sällan att elever gjorde det.

Under 60-talet förändrades titlarna. Titlar, fru och fröken började försvinna. Vi tilltalades med namn. Inom skolhälsovården lades titlarna bort helt och hållet. Tiden var mogen för det, men psykologernas närvaro verkade skynda på det.

I vilka lokaler skulle vi utföra våra arbetsuppgifter? I bästa fall fick vi ett rum att inreda på en skola. Återigen hade jag tur, som inom rimlig tid fick tillgång till rum med telefon på två skolor. Till en början var det skolsköterskans rum eller väntrum. På annexskolor fanns i bästa fall en läkarmottagning men oftast endast ett lärarrum eller ett materielrum. Inte så konstigt att det bidrog till många klassrumsbesök. Det var roligare att vara där än utanför! Lokalfrågan kom att bli ett återkommande problem för skolpsykologer och vittnar även om dess symboliska betydelse för skolpsykologens position i skolan.

Mina förväntningar och möten

Att komma in i denna värld, som jag nästan bara upplevt från insidan som elev, var både skrämmande och fascinerande. Hur skulle jag kunna vara till nytta och hjälp för elever som var utsatta och som av olika skäl inte kunde nå de mål som skolan förutsatte, som blev orättvist behandlade och som for illa. Under min egen skoltid uppfattade jag mycket som orättvist, inte bara lärare mot elever, elever mot elev utan ibland även elever mot lärare.

Orätt-visor med betygsättning var vanligt förekommande

Lärarnas makt i skolans system var och är stor. Lärares betydelse för elevers individuella utveckling var enormt positiv när den var som bäst och hämmande när en elev inte blev sedd eller hade specifika svårigheter. Att arbeta i skolan innebär hela tiden att ta ställning utifrån egna erfarenheter och göra omprövningar. Att arbeta i skolans värld innebär också på gott och ont att man aldrig lämnar sin skoltid. Att bli professionell är att integrera den och ha den som inspiration men på distans, precis som andra erfarenheter som livet ger.

När lärare med lång erfarenhet i långa och många samtal berättade om arbetet och eleverna, kände jag mig i början okunnig och förvånad för de förtroenden som jag fick. Jag förstod att det betydde mycket för en lärare att få tala om sina upplevelser även när jag var ny och oerfaren. Med tiden kunde jag vara det stöd som läraren sökte.

Att besöka klasser fann jag intressant och lärorikt. Lärarna inbjöd mig ofta att komma och det var en bra utgångspunkt för samtal om lärarens situation, elevproblem mm. I arbetet med låg- och mellanstadieelever har dörrarna till klassrummen alltid varit öppna. Öppenheten var större ju yngre eleverna var.

Jag skulle vilja skriva att de som påverkades mest av vår närvaro var lärarna, men jag tvivlar på det. I kontakten med psykologen tog var och en ställning till hur de skulle förhålla sig. Oftast var deras önskemål i början att bli av med en elev som inte klarade skolarbetet. Efter lång tid ville lärarna få mer kunskap och förståelse för en elevs situation för att kunna undervisa bättre.

Jag upptäckte snart att det var svårt att få tag i den lärare som anmält problem med en elev. Oftast hade man lektion eller korta raster. Att finna tid för lugna samtal har alltid varit något som lärare haft svårt med. En del löste det med att ha öppen dörr och ge barnen uppgifter de kunde arbeta med, att använda halvklasstimmar eller ta av sin "lediga" tid efter dagens slut. Rökrummet var ett ställe där jag ganska ofta fick leta upp lärare. Att delta under lektionerna var ofta lättare och ett bra sätt att få kontakt och etablera samarbete.

Jag lärde mig också tidigt att rektorn alltid hade stor betydelse för hur en psykolog uppfattades på en skola. Hans eller hennes inställning påverkade inte bara psykologerna utan även undervisning och elevvård och hela skolans personal. Skolhälsovårdspersonalen var de som hade mest gemensamt med oss psykologer. Jag har alltid haft tur med skolsköterskor

och många har blivit samarbetspartners där vi under åren hjälpt varandra att hantera svårigheter.

Mitt förhållande till arbetet var pragmatiskt. Under utbildningen fick jag ett psyko-dynamiskt tänkande som inte räckte till för att hantera arbetsuppgifterna. Inlärningspsykologi passade oftast bättre, men var inte heller tillräcklig. Utvecklingspsykologi, miljö, biologisk utveckling och arv - vid den tidpunkten långt ner på listan, har jag allteftersom lagt till, för att finna kunskapsstöd i arbetet inom skolan.

Skolstart

Höstterminen började med att jag mötte nybörjare och deras lärare. Jag minns hur jag fick sitta utanför klassrummen i korridoren och lyssna på barnen, vad de hette och vilka bokstäver de kände igen efter ett uppgjort formulär. Allt skrevs in i ett protokoll som klassläraren sedan fick ta del av. En lyx – klassläraren hade gärna gjort denna uppgift om den inte hade varit min! Att få arbeta med ett barn i taget har alltid varit ett privilegium, vare sig det varit enstaka samtal eller omfattande utredningar.

En betydande del av arbetstiden gick till nybörjarna. Som psykologer fick vi hålla i de nybörjarprov, även kallade skolmognadsprov, som samtliga nybörjare deltog i våren före skolstart. Vi ägnade oss också åt de barn som föräldrarna önskade skulle få börja skolan ett år tidigare, som underåriga. Psykologen höll i utvärderingen, samtal med föräldrar, uppföljande utredningar på de barn som kanske var skolomogna. Vi besökte förskolorna, deltog i föräldramöten och vid planering av barnfördelningen till klasser, för att skapa ”rättvisa” åt både barn och lärare. Genom att samarbeta med speciallärare, ha kontakter med förskolan och lyssna till önskemål från föräldrar kunde barnen fördelas på klasser på ett sätt som förväntades fungera optimalt. Det fanns också en del barn som hade uppskov, som bl.a. PBU utrett och tagit ansvar för. Elever med utvecklingsstörning hade omsorgsnämnden redan ”tagit hand” om.

Underåriga barn som varit högpresterande på skolmognadsprovet kallades till skolpsykiatern. Att kunna ta in kunskaper med lätthet är inte det enda av vikt för att klara skolans krav. Så en allmän bedömning av barnets fysik, behov och mognad gjordes av skolpsykiatern. Endast enstaka barn hade föräldrar eller personal kring barnet som ansåg att en tidigare skolstart var befogad. Vad det betydde att inte låta barnet följa med sina kamrater var alltid en viktig frågeställning.

Något fler än gruppen underåriga barnen kom att uppfattas som skolomogna. Ett litet antal kunde få uppskov om de hade en bra förskoleplacering. Andra erbjöds mindre grupper i skolans verksamhet. Skillnaden var stor mellan de inskolningsklasser som inrättades och skolmognadsklasserna. I en skolmognadsklass kunde man gå upp till 2 år och förväntades

sedan börja i en stor vanlig klass eller eventuellt fortsätta i en liten specialklass. Till inskolningsklassen hänvisades barn som hade betydande koncentrationssvårigheter och som inte klarade att sitta i en skolbänk hela dagarna. De hade behov av lek, social träning och kunskapsinhämtande under friare former.

På 60-talet började man intressera sig mer för barns utveckling och uppmärksammade vikten av en bra skolstart för varje barn. Vid skolstarten på höstterminen infördes tid för lärare och elever att lära känna varandra under en s.k. inskolningsperiod. Genom gjorda erfarenheter växte kunskap fram om att det behövs tid och plats för både elever och lärare att lära känna varandra och förståelse för vad det sociala samspelet mellan eleverna och de vuxna betyder. Insikten om att denna process återkommer vid varje tillfälle när en grupp förändras tror jag har bidragit till inskolningsperioder numera förekommer även vid stadiabyte. Vi psykologer uppmuntrade och förklarade varför det var bra att lägga tid på att utveckla det sociala samspelet på detta sätt och vi har därmed bidragit till att det så småningom blev allmänt accepterat.

Vid skolstarten fanns förutom de vanliga klasserna hjälp- läs- och observationsklasser – ack så mycket tid det tagit oss psykologer att ersätta benämningen ”normal klass” med ”vanlig klass”. Vad är man om man inte är normal? Onormal! Det blir helt fel!

Läsning och skrivning

Vid denna tidpunkt, 60-talet och även långt senare, uppskattade lärarna att barn var läsförberedda men inte lärt sig läsa. Läsundervisningen hade ett mycket strukturerat upplägg med bokstavsinlärning som först ”spårades” med vatten på svarta tavlan, för att sedan i mindre format hamna på ett stort papper och till sist i en bok. De som snabbt blev klara fick lägga spel - Pallin - eller aktivitetsspel på olika nivåer. I slutet av årskurs 1 förväntades de flesta barn kunna läsa och skriva enkel text. Till stöd för de barn som hade svårigheter fanns läskliniker.

I mina skolor fanns engagerade och välutbildade lärare som systematiskt arbetade med de barn som hade svårigheter i läsning och skrivning. Jag lärde mig mycket om läs- och skrivinlärning av dem. Som psykolog blev det min arbetsuppgift att utföra läs- och skrivprov i samband med utredningar som begärdes av klassläraren. Begreppet ordblindhet fanns kvar och som psykologer följde vi forskningen på detta område. Någon medicinsk bakgrund kunde sällan spåras. Arv och miljö diskuterades. Den uppfattning jag mötte och arbetade utifrån var att det, oberoende av orsak, var lika viktigt att ta hand om samtliga elever med uttalade läs- och skrivsvårigheter och ge dem specialpedagogisk undervisning. Definitionen var tydlig; vid specifika läs- och skrivsvårigheter fanns en diskrepans mellan en uppskattad allmän begåvning och prestationer vid läs- och skrivprov. En av mina första arbetsuppgifter

var att efter en studentskrivning bedöma om en gymnasist hade svårigheter som krävde hänsyns-tagande.

I systemet med specialklasser fanns också läsklasser. Eleverna kunde börja där när de hade svårigheter som läskliniken inte längre räckte till för, men som ej bedömdes kunna prestera i nivå med sina resurser. Om en mindre klass ansågs bra för eleven rekommenderades den ofta vid övergången till årskurs 4, när klassen bytte lärare och kraven höjdes betydligt beträffande läsfärdighet. En stor andel av dessa barn var pojkar, som även hade koncentrationssvårigheter. Det behövdes skickliga lärare för att kunna hantera dessa elever. Svårigheterna att få speciallärare till dessa grupper var emellertid stora. De var för få och arbetet var alltför slitsamt. Kvalitén var ojämn.

Under några år kunde psykologer samarbeta kring placeringar och bidra till att klasser som bildades skulle fungera. Rektorerna lyssnade och valde de lärare vi psykologer rekommenderade, om det var genomförbart. Det var en lättnad när de flesta specialklasserna försvann. Antalet speciallärare utökades och tog hand om eleverna vid specialkliniker. Man införde också att specialläraren fick vara med klassläraren i klassrummet och hjälpa till under lektionerna. Samtidigt fanns möjligheten kvar att placera elever med särskilda behov i små grupper

Grupprova

För att hitta barn med behov av särskilda insatser användes under 60-talet ofta grupprova som administrerades av skolpsykologen eller lärare utbildade till provledare. Inför skolstarten fortsatte en lång period av skolmognadsprova. Så småningom hade emellertid kontakter med avlämnande förskolor upparbetats, vilket bidrog till att proven allmänt kom att uppfattas som onödiga. Enstaka barn kunde observeras, ibland utredas eller rekommenderas till PBU, i samarbete med personal och föräldrar. Nya rutiner infördes med skolbesök för barnen osv.

Resultaten från grupproven visade sig i allmänhet stämma väl överens med lärarnas uppfattning. Avvikelse diskuterades med hänsyn till att ingen elev skulle falla mellan stolarna. Det var viktigt att uppmärksamma alla, både de med behov av särskilt stöd och de duktiga. En och annan välbegåvad elev med läs- och skrivsvårigheter upptäcktes.

Grupprova som utfördes i de högre klasserna ansvarade psykologen för. DBA- Differentiell begåvningsanalys, som Psykotekniska institutet utvecklat i samband med anlagsundersökning och i rådgivning vid yrkesval, användes länge i specialklasser och var ett bra och uppskattat underlag för samtal med elev och föräldrar om fortsatt skolgång. Vid ett av de första tillfällena när DBA användes som screening i hjälp- och läsklasser fann jag en elev i hjälpklass som gjorde topprestationer rakt av. Eleven hade placerats i hjälpklass redan i årskurs 1 efter testning med Terman-Merrill, som visade resultat "under gränsen".

Hemsituationen var dessutom problematisk. Han fick börja i en läsklass med vanlig kursplan. En tidig och god tankeställare vad gäller vikten av att ha god kunskap om olika test och uttolkning i kombination med kunskap om övriga påverkansfaktorer.

Utveckling av psykologrollen

Vårt arbete dokumenterades vartefter och redovisades i slutet av läsåret. På hålkort markerade vi de prov som gjorts vid varje bedömning och allt räknades ihop. Vi såg att det ledde till en kvantitativ beskrivning, som inte alls gav en rättvisande bild av vårt arbete. Bristerna var större än fördelarna och vi slutade med denna typ av redovisning.

Våra arbetsuppgifter hade börjat förändras från att ha varit vara individriktade. Medvetet fördelade vi arbetet mellan individ, grupp- och organisationsnivå. Allt detta ingick redan från början men inte i någon arbetsbeskrivning. Hur psykologens var placerad i skolans organisation och hur arbetstiden var förlagd har varit avgörande för vilka insatser vi kunnat göra. I efterhand känns det ibland som att förändringarna – en del säger utveckling, men det kan diskuteras – smugit sig på, läroplaner och skolförordningar till trots.

Från att huvudsakligen ha arbetat med utredningar och placeringar kom tonvikten successivt att ligga på förebyggande arbete och behandling. Längre handlade det om elevens anpassning till skolan. Förändringar i synen på vad som är sjukt och friskt började komma på 60-talet och man började inse att elevens problem kanske egentligen var skolans.

Pedagogiska och psykologiska trender av vikt för skolan

1960- och 70 talen präglades av nytänkande. Psykologerna fick möjlighet att föra in psykologisk kunskap på skolans arena. Genom att följa arbetet med barnen i klassen och göra bedömningar av de elever som hade svårigheter uppmärksammades helt naturligt många svårigheter tydligare än när huvudsakligen PBU stod för ett begränsat antal utredningar. Länken mellan diagnos och pedagogik kunde skolpsykologen beskriva i sitt samarbete med lärarna. Den pågående forskningen gav resultat som skolpsykologen hade nytta av och kunde översätta till språk som lärare och föräldrar förstod. Ord som är var mans egendom idag exempelvis motorik, visuell, perception fick förklaras. Begreppet ordblindhet ersattes av läs- och skrivsvårigheter tills dyslexi senare blev ett använt begrepp.

Under 60-talet kom en del av barnen att få diagnoser som MBD – minimal brain damage, som senare utvidgades till minimal brain dysfunction (1973 definition av Catherine Sundström och Eva Perbeck; normalbegåvade barn som utan uppenbara fysiska defekter, men med motoriska störningar, beteendeavvikelser och specifika inlärningssvårigheter). Perceptionsstörningar och motoriska svårigheter urskiljdes från andra inlärningssvårigheter. En fortsättning på dessa diagnoser blev i Sverige DAMP (Gillberg) Dysfunction of Attention

and Motor Perceptual Abilities. Eftersom denna diagnos inte accepterades internationellt kom begreppet ADHD - Attention Deficit and Hyperactivity alternativt Add med tilläggsdiagnoser att användas.

1973 uppmärksammades Marianne Frostig för sina idéer och förslag till träningsprogram angående perceptionsstörningar – definierat som förmågan att känna igen och kunna tolka stimuli i omgivningen - dess betydelse vid inläringen av skrivning, läsning, stavning och räkning. Hon utvecklade även ett individuellt tränings-program. Vid den tidpunkten antog man att dessa svårigheter var oberoende av begåvningen. Senare forskning visar på att det finns samband mellan visuell perception och kognitiva processer, som vi behöver för att kunna tolka mer komplicerade visuella förhållanden.¹

Forskningen på Barnbyn Skå som resulterade i en rapport ”222 Stockholmspojkar” (Jonsson o Kälvesten, 1964) resulterade i många fynd som var användbara för skol-psykologerna. Nästan samtliga barn med en socialt svår uppväxtmiljö visade upp inlärningssvårigheter och speciellt stora läs- och skrivsvårigheter.

Inom läsning och skrivning förde pedagogen Ulrika Leimar på tidigt 70-tal in begreppet LTG – läsning på talets grund – så småningom reviderat till att även omfatta den gamla ljudinlärningsmetodiken.

Under sent 60-tal påbörjades arbete mot mobbning under ledning av Dan Olweus Den första boken med sammanfattande forskning utgavs 1973 bok och hette ”Hackkycklingar och översittare²”. Förslag till program hur man skulle uppmärksamma mobbning och hantera problemen spreds.

Samarbete, gruppdynamik och gruppsykologi uppmärksammades tidigt. Den danske psykologen Arne Sjölund konstruerade ett betydande antal gruppövningar som var underlag för samtal om upplevelser av det sociala samspelet. Många övningar var klart pedagogiska och visade att uppgifterna kunde lösas betydligt bättre när de genomfördes i grupp än individuellt. Övningarna användes ofta när nya klasser bildades från mellanstadiet och uppåt. Eftersom det behövs en ledare med egen erfarenhet av uppgifterna blev det ofta psykologens uppgift.

Överföring av psykologisk kunskap till lärarna skedde såväl i samband med det dagliga arbetet som i kurser. Exempel på det senare är att jag tillsammans med en speciallärare, Brita Ericson, ledde kurser i regi av Svenska Föreningen för psykisk hälso-vård, en kurs som startat redan 1963 av överläkare Hans Curman och Lars Höjer, rektor för observationsklasslärarna i Stockholm. På hösten 1967 övergick kursen till Skoldirektionen och senare till Ericastiftelsen. Målsättningen var att vidga lärarnas kunskaper om avvikande beteenden, behandling och gruppdynamik. Kurserna var mycket efterfrågade.

¹ Jonsson & Kälvesten 1964. *222 Stockholmspojkar*

² Olweus D., 1963. *Hackkycklingar och översittare*

Elefvård

Elefvårdsmöten infördes men blev inte beskrivna och beslutade förrän i läroplanen -69. Jag hade mycket lite kontakt med rektorer till en början, huvudsakligen för att diskutera arbetsuppgifter. En mycket elevinriktad och intresserad rektor inbjöd mig och specialläraren till regelbundna samtal när jag var helt ny. Ett embryo till det som senare blev elevvårdskonferens! Jag har inget minne av att någon förälder deltog. Föräldrakontakterna skedde oftast mellan lärare och förälder eller mellan mig och föräldrar. Samarbetet med rektorerna utökades allteftersom. Under årens lopp kom elevvårdsmötena i ökande omfattning att användas som en mötesplats där även undervisande lärare deltog. Föräldrars delaktighet var fortfarande mycket begränsad och gick oftast genom klassföreståndaren, som hade en naturlig kontakt med föräldrarna. Lärarna värnade också länge om kontakten.

Elefvård är inte bara vård av elever utan också av grupper och personal. En rektors har stort ansvar för att skapa en bra skola. Jag drar mig till minnes förändringar av betydelse. Redan 1958 försvann lärares rätt att slå barn och 1966 även föräldrarnas. Trots detta utdelade en del lärare fortfarande fysiska bestraffningar när jag började arbetet. En lärare på lågstadiet slog elever med en linjal som bestraffning för att de inte stavade rätt bl.a. Jag minns min uppmaning att föräldrarna skulle gå samman och prata med rektor, som var den som kunde fatta beslut. Det resulterade i att läraren fick lämna arbetet och hjälptes till en placering utanför skolan.

Mobbning var något som vi tidigt reagerade på i skolan. Jag tror dock att det hände mycket som aldrig uppdagades. En elev uppfattades som inställsam av sina kamrater och retades därför. Han fick hjälp att byta skola, vilket blev slutet för den elevens utsatthet. Kamraterna hade vi samtal med i grupp och jag minns väl hur de med sina attityder gjorde allt för att finna något att hacka på. Någon som var sämre, mer utsatt så att de själva kunde behålla sin självkänsla.

Samordnad specialundervisning infördes som samlingsterm för elever med behov av extra stöd i samband med Lgr 69. Det blev att viktigare att behålla eleverna i klassen med hjälp av speciallärare i klassrummet. Detta stämde väl överens med psykologernas tankesätt att arbeta på individ- grupp- och organisationsnivå.

I slutet av 60-talet och tidigt 70-tal var problemen med knark i skolans värld så stora att samarbete mellan myndigheter och skola etablerades och inkluderade information till föräldrar.

På 60-talet infördes också rätt till hemspråksundervisning för finsktalande barn. Jag minns lärare som tyckte att det var fel och onödigt och ansåg att den tog lektionstid i anspråk, som borde ägnas åt viktigare saker. Bara få barn fick ta del av undervisningen då även föräldrar ställde sig tveksamma.

En annan reform som väckte starka känslor hos vissa lärare var du-reformen. På ett möte diskuterades om eleverna kunde få tilltala lärarna med du. De flesta kom överens om att det går att göra det med respekt.

Sluttankar

Det framkommer tydligt när man arbetar i skolan att den till synes fungerar fristående men i samklang med det omgivande samhället vars värderingar den hela tiden reflekterar. Ibland med en kraftig fördröjning beträffande reaktioner och andra gånger i frontlinjen.

Inträdet i skolan för psykologer tydliggjorde den hierarkiska organisationen. Det väckte frågor hur man skulle hantera psykologer. En person med privilegier som eget rum, rätt att röra sig fritt i skolan och bestämma över sin egen arbetstid? Nya yrkesgrupper innebär naturligtvis förändringar för de etablerade och "spelreglerna" förändras, vilket inte alltid uppskattas. Oftast vänjer man sig och i bästa fall blir leder det till att man fungerar bra tillsammans. I en "Introduktion för nyanställda skolpsykologer" som Fortbildningsavdelningen vid Lärarhögskolan i Stockholm (G. Kåräng, Larson, E. Morberg, M. Vindeland) gav ut våren 1974 står inför ett kapitel om Målsättning och Historik: "Skolpsykologerna är en omdiskuterad yrkesgrupp, som möter såväl ett grundmurat misstroende som alltför högt ställda förväntningar. För att komma till rätta med kritiken och besvikelserna krävs att vi arbetar utifrån klart uttalade syften."

Under 60-talet när mycket nytänkande kom i samhället och skolan vill jag tro att vi som yrkesgrupp påskyndat förändringar i skolan till en öppnare och mer jämlik skola där lyssnandet blivit ett självklart utgångsläge både i personalgruppen och i klassrummen. Som skolpsykolog måste man ständigt vara medveten om sina egna och samhällets signaler. Med en viss bedrövelse minns jag lärare som jag tidigt mötte och som suckande sa "inte nu igen" om nya reformer, förändringar och pålagor, vilka de inte uppfattade som till för elevernas bästa utan för att politik och ekonomi skulle gå ihop!

Mitt liv som skolpsykolog - en kamp på flera plan. Historik och reflektion

Ulla Westman Hecht

Att komma ut som nybliven skolpsykolog

Jag kom till Stockholm och mitt första skolpsykologjobb 1968 efter sju år i Uppsala. Där hade jag inte bara utbildat mig till småskollärare (1963), tagit en fil. kand. i psykologi, pedagogik, sociologi och estetik, skaffat praktik för att bli s.k. biträdande psykolog utan även påbörjat licentiatstudier i psykologi under ett år. Legitimationen fanns då ännu inte, men år 1973 blev jag legitimerad psykolog efter ytterligare två års fördjupade psykologistudier och ett års praktisk verksamhet. Då, 1973, hade jag också fött våra två första barn.

Jag var ganska dåligt förberedd på ett arbete som praktiskt verksam biträdande psykolog efter mina studier. Psykologistudierna i Uppsala innebar nämligen en stark tonvikt på psykofysik.

Jag valde att pröva på skolpsykologjobbet eftersom jag hade en viss kulturkompetens inom skolans värld genom min lärarutbildning och en tids arbete i skola. Jag hamnade till en början på en timanställning med 16 timmar/vecka fördelad på två skolor i Bagarmossen. Jag kom att stanna i de södra närförorterna, Bagarmossen och Skarpnäck, under hela mitt yrkesverksamma liv - med undantag för några lärorika år som psykolog i två s.k. inskolningsklasser i Slättgårdsskolan i Mälarhöjden.

Bagarmossen var då en förort med ganska många lågutbildade invånare och jag kom snabbt i kontakt med sociala familjeproblem och missbruk som återverkade negativt på barnen. Jag fick möta en värld som jag inte kommit i nära kontakt med under min egen akademiska och ganska skyddade uppväxt. Min man har ibland påmint mig om hur jag kunde ligga och gråta på kvällarna den första tiden för att jag tyckte så synd om barn jag kom i kontakt med.

Mottagandet på skolan: Kampen för respekt och status

Jag märkte snabbt att man ingalunda blev mottagen med öppna armar av alla som skolpsykolog, lite beroende på i vilken skola man var verksam. Tvärtom fanns det en osäkerhet

och på många håll en skepsis inför denna nya yrkesgrupp. Detta avtog mer och mer och statusen höjdes så småningom när man märkte att psykologen kunde bidra på ett värdefullt sätt i skolans värld, för eleverna, för lärarna och skolledningen

Rektorn på den huvudskola jag kom till som nybliven psykolog, var en person som snarare hörde hemma i en förgångens tid än i andra delen av 1900-talet. Han såg på kuratorn, som tack och lov fanns, och mig med stor misstro och kunde då och då på en elevvårdskonferens brista ut i: ”det där är bara dalt som ni håller på med” om vi försökte få honom att se litet mer förstående på en elev. En gång var utfallet så hätskt att han fick en av oss att brista i gråt. Vi brukar skratta åt det nu när vi ses.

Föräldrar som kom för att klaga hos rektorn på att deras barn blivit agade av sin lärare, tog ofta rektorn för vaktmästare, eftersom han patrullerade av och an i korridorerna och gick och suddade på väggarna om han hittade ett blyertsstreck någonstans. Eller också sågs han ofta i personalrummet - fikande med vaktmästare och kontorspersonal. Ingen utomstående vågade sig fram vid dessa heliga stunder. Det de oroliga föräldrarna fick som svar på sina klagomål var att deras unge säkert hade förtjänat sitt straff.

Kanske inte minst av den anledningen var rektorn mycket uppskattad av sin lärarkår. Han höll alltid lärarna om ryggen, något som nog många lärare av i dag saknar. Nu är det mer och mer föräldrarnas vilja som styr – inte minst p.g.a. skolpengen och det fria skolvalet. Är man inte nöjd som förälder händer det ofta i dag att föräldrarna flyttar sitt barn eller hotar att flytta det till en annan skola. Då minskar elevunderlaget och skolan får sämre ekonomi. Det vill skolledningen inte utsätta sin skola för.

Denne konservativa och auktoritära rektor var ingen jag beundrade eller kände respekt för då – tvärtom. Men kanske är det många som i likhet med mig tycker att pendeln slagit för långt åt andra hållet i dagens skola – eller i varje fall i vissa skolor. Detta beror säkert inte enbart på skolan utan är en effekt av samhällsförändringar, social problematik, segregation, masskulturens inverkan på attityder och beteenden och ett svagare, osäkrare eller frånvarande vuxeninflytande.

Man var inte bara ny och oerfaren på skolan i en befattning som till en början hade låg eller i varje fall osäker status. Man hörde dessutom till de allra yngsta. Lärarkåren hade en medelålder betydligt över min. Jag minns hur personal och föräldrar vid någon tidpunkt under min psykologbana plötsligt började bemöta mig med större ”vördnad”. Jag tror att det faktiskt till en del handlade om min tilltagande ålder. De lärare som till en början var de största psykologskeptikerna - tack och lov ändå inte så många - utstrålade uppfattningen: ”ska dom nu finnas dom där psykologerna, så ska dom banne mig se till att det händer något och det snabbt”: de ska kunna omvända elever. Ett ganska säkert och enkelt trumfkort för att höja min status hos vissa lärare var att smyga in någon antydning om min egen lärarutbildning. Sannolikt var det ofarligare med en ”kollega” än en ”expert”.

När jag slutade min anställning inom Stockholms stad som ålderspensionär vid 67 år (jag har nu egen firma och fortfarande uppdrag som psykologkonsult.) var det - efter alla prövningar - med en helt annan status som jag lämnade skolan – i mitt tycke med flaggan i topp. Som psykolog hade jag med åren blivit en efterfrågad ”resurs” med förtroende hos de allra flesta. Men vägen dit var knagglig och inte alltid rak - den hade varit en kamp på fler än ett plan - för yrkesstatus och respekt och därmed möjlighet att påverka skolan och eleverna i positiv riktning.

Strävan att både höra till och kunna stå utanför

En känsla av ”utanförskap” har funnits kvar hos mig under alla år - av två anledningar. Den första grundar sig i att man som skolpsykolog är den enda befattningshavaren i sitt yrke på skolan och att det också i rollen ligger att faktiskt kunna behålla en professionell distans och analytisk förmåga, inte minst vid konsultation och handledning. Den andra anledningen är mer påtvingad och grundar sig i att skolpsykologer varken varit en självklar eller lagstadgad befattningshavare och en som det därför varit bekvämt att spara in på, då ekonomin kärvar. Vi skolpsykologer har därför fått kämpa extra mycket för att visa upp och vara tydliga med vad vi kan bidra med i skolans elevvård. Att vara ambassadör för sin yrkesgrupp och att bidra till att höja yrkets och den egna statusen, har därför varit en av flera viktiga kamper i arbetet.

Olika skolklimat.

I ärlighetens namn måste tilläggas att i min andra - av de två första skolorna - var den elevvårdande stämningen en helt annan. Skolan var mindre - och till skillnad från den beskrivna saknades högstadium. Jag kände mig mer välkommen och respekterad redan från början. Inte förvånande var rektorn en kvinna – engagerad, positiv och hon utstrålade en stor omtanke om eleverna. Ledningens inflytande på klimatet är som bekant stor.

I inskolningsklasserna i Slättgårdsskolan (två stycken) dit jag kom så småningom under ca fem år - parallellt med en skola i Bagarmossen och en nystartad på Skarpnäcksfältet - var jag inte bara välkommen utan togs emot med öppna armar. Klasserna där var särskilda undervisningsgrupper för elever med en varierad och komplicerad problematik, och som i dag troligen hade haft s.k. bokstavsdiagnoser. Trots att jag - eller kanske just därför - upplevde lärarna själva och assistenterna som mycket erfarna och professionella så blev mina insatser där som psykolog mycket efterfrågade och uppskattade. Det gällde handledning till personalen, deltagande i föräldrasamtal och föräldramöten, utredningar m.m. De här åren med elever i särskilt stort behov av stöd och omsorg i liten grupp var lärorika

även för mig och bidrog i hög grad till att stärka mitt yrkesmässiga kunnande och mitt självförtroende.

Kampen för eleverna.

Som en röd tråd genom hela yrkeslivet ligger förstås arbetet för elevernas bästa. Hur detta ideal har kunnat förverkligas har varierat p.g.a. olika faktorer. En del framgår av det som jag beskrivit i det föregående. Under de första åren t.ex. när klimatet på huvudskolan var auktoritärt och okänsligt mot eleverna kände man sig litet som elevernas försvarsadvokat. Men det fanns senare perioder när tidsandan var mera "låt gå", då jag snarare uppmanade lärare att sätta gränser och vara goda auktoriteter. Att vara flexibel men utan att tappa fokus på elevens bästa har förstås varit den viktigaste målsättningen och strategin i mitt arbete.

Några exempel på vad som har påverkat mitt arbetssätt har förutom tidsandan eller vilken rektor man har (det har varit åtskilliga - om man även räknar in de biträdande rektorerna - som passerat revy), har varit den aktuella läroplanen, vilken/vilka lärare jag i varje enskilt fall haft samarbete med, "moderiktningar" inom skolpsykologiskt arbetssätt, egen fortbildning, egna styrkor och erfarenheter och vad som varit praktiskt möjligt p.g.a. begränsad tid, skiftande intresse för skolpsykologiska insatser hos skolledning, lärare, föräldrar och politiker. Men ju mer inarbetad man blivit på en skola och ju mer värderade ens insatser blivit, desto större möjligheter har man - att i likhet med mig - erbjuda ett varierat smörgåsbord av professionella insatser utifrån sina erfarenheter och kunskaper.

Se min bifogade sista Arbetsplan där dessa beskrivs. (Bilaga)

Den egna fortbildningen.

Under 22 år av mina fyrtio år som psykolog inom Stockholms kommun tillhörde jag den centrala s.k. Elevvårdsenheten på Stockholms skolförvaltning, där en "förste psykolog" var vår yrkesmässiga chef. Han/hon var därmed även ansvarig för vår handledning och fortbildning. Rektorerna var våra "arbetsledare" ute på skolorna. När jag så småningom avknoppades från Skolförvaltningen i samband med att Skarpnäcks stadsdel, tillsammans med Aspudden och Rinkeby, blev försöksområde för stadsdelsindelningarna 1991, miste jag denna organisatoriska tillgång och trygghet. Nu blev rektorn enda chef och ansvarig även för fortbildning, lönesättning mm. I praktiken innebar det att jag själv fick "se om mitt hus", d.v.s. spåra upp lämplig handledning och fortbildning och kämpa för att få den bekostad av skolan. Som direktanställd kom man mycket närmare det ständiga ekonomiska "besparingshelvetet". Som tur var hade jag medan jag ännu var anställd via Elevvårdsenheten hunnit få mycken fin fortbildning. Exempel på några utbildningar är

Konsultationsmetodik, Handledarutbildning, Gruppleदारutbildning, Bildterapi, Psykodrama, "Samarbete i klassrummet – lärare/psykolog" "Behandlingsarbete med familjer", "Att diagnostisera och behandla i skolan", "Aktivitetsgrupper med barn". Tillsammans med många enstaka utbildningsdagar innebar dessa ett rejält kompetenslyft. Dessa utbildningar, som det bara var att anmäla sig till, var en lyx som jag senare haft stor nytta av i mitt dagliga arbete men även på annat sätt. När specialistkompetensen senare introducerades ansökte jag om ekvivalering, som man kunde göra under en övergångsperiod. Min då ganska långa praktiska erfarenhet som skolpsykolog, de fortbildningar jag hunnit få samt ett vetenskapligt arbete jag utfört, gjorde att jag 1995 kunde få specialistkompetens i pedagogisk psykologi. (Om själva titeln gjort mig kompetentare eller bidragit till högre lön vill jag låta vara osagt.)

Som direktanställd psykolog i Skarpnäcks stadsdelsförvaltning lyckades jag - tack vare välvilliga chefspsykologer på Elevvårdsenheten - få köpa in mig på en del av den fortbildning som de erbjöd sina psykologer.Handledning lyckades jag utverka genom rektor under ett antal år. Denna, liksom den fortbildning jag lyckades få medel till, har varit ett viktigt bidrag, inte bara för att öka min kompetens, utan även för att hjälpa mig bevara min yrkesidentitet och min självkänsla när jag som direktanställd psykolog blev helt ensam i skolvärlden bland en annan stor grupp befattningshavare - lärare och skolledare.

Att vara "medarbetande" psykolog med rektor som ende chef

Tack vare en medvetenhet om riskerna att förlora den professionella identiteten och att omedvetet dras in i olika "maktspel" runt elever m.m. så inbillar jag mig att jag lyckat stå ganska fri. Som framgår av ovanstående har även detta inneburit en kamp som fordrar både diplomati och personlig styrka. Frågan är vad en utomstående granskare skulle säga om hur jag lyckats. Är det möjligt att "stå fri" som medarbetande skolpsykolog. Är inte det att överhuvudtaget ofta behöva använda sig av diplomati ett slags avkall på tanken att "stå fri"? Och vilket kommer man längst med - att komma in som utomstående konsult eller som Barbro Goldinger ofta har hävdad som en fördel – att arbeta som "medarbetare."

Jag är benägen att tro att man - om man är stark, "vaksam" och medveten som medarbetande psykolog - kan lyckas bevara den nödvändiga distansen. Det man därmed vinner är en större möjlighet att initiera förebyggande elevhälsoarbete, att komma in tidigt i enskilda elevärenden och därmed kunna påverka hur eleven bemöts i skolan och vilken hjälp den får. En annan fördel är de relationer och den tilltro psykologen har möjlighet att bygga upp hos personalen i det dagliga arbetet. Dessutom - alla föräldrar får ofta se och höra psykologen som finns på skolan vid föräldramöten i samband med skolstart och studieövergångar. Psykologen blir avdramatiserad och en i skolans resursteam - en som man själv skulle kunna tänka sig att kontakta vid behov. Man kan vara med på konferenser, leda

elevvårdssamtal på studiedagar, hålla föredrag och initiera projekt. Kort sagt man har lättare att ta egna initiativ och få användning för hela sin breda kompetens, än om man kommer in på uppdrag, som jag gör nu.

När jag nu arbetar som konsult i enskilda elevärenden på skolor där man inte längre har någon fast psykolog, så är det med blandade känslor. Trots ny lagstiftning om att ”eleverna ska ha tillgång till psykolog” så fortsätter man på många håll att spara på psykologinsatser. På så sätt mister man många värdefulla insatser en psykolog kan göra på ett tidigt stadium.

Rektors betydelse för det skolpsykologiska arbetet

Rektors inflytande på skolklimatet, på elevvården - och även på skolpsykologens roll och möjligheter att göra goda insatser - har redan framskyttat i ett flertal sammanhang.

Under mina fyrtio år som skolpsykolog har som sagt många rektorer varit min arbetsledande chef. De flesta av dem har aldrig gett några direkta order utan mer eller mindre finkänsligt lyssnat på mina förslag till åtgärder vid olika problem med individer, grupper, klasser mm. Oftast har man sedan tagit till sig mina förslag till insatser eller också har vi i samtal jämkat oss fram till strategier i elevhälsoteamet. Däremot har jag kunnat märka på mig själv att vissa rektorers hållning inverkat på min benägenhet att komma med förslag. I vissa fall hämmas kanske den egna initiativkraften av rektors ofta uttalade ståndpunkter som man känner till. I andra fall känner man en öppenhet och tilltro som inbjuder till förslag på lösningar och fria händer. En sådan var min siste biträdande rektor som genom sitt förtroende för mitt arbete gjorde även de sista åren under besparingsraseriet uthärdliga och t.o.m. trevliga. Jag har haft rektorer som visat en mycket stor tilltro till mig och mitt arbete, och som ibland delegerat någon helt annan uppgift, som t ex att tala inför alla elever på FN-dagen och som också visat sin uppskattning i rejäla lönelöft. Jag har haft ett par – konstigt nog den första och den sista - som velat beskära mina insatser så mycket som möjligt. Den första beskrev jag lite inledningsvis. Hans ålderdomliga hållning var ju något skrottretande och var därför ändå ganska lätt att förhålla sig till.

Den andra rektorn som jag däremot tvingats föra strider med (var en f.d. småskollärare som av stadsdelsnämnden satts att spara pengar på sin skola.) ville skära ned mina timmar med 40 %. Även om hon på många andra sätt visade sin uppskattning för mitt arbete genom att - även inför andra - tala om min stora erfarenhet och kompetens, hade hon satt sig i sinnet att skära ner mina timmar (med 40 %) Nedskärningarna av skolpsykolog hade redan skett på andra skolor i Skarpnäcks stadsdelsnämnd. Detta skedde trots namnlistor och protester från så gott som all personal på skolan och trots mina samtal med henne, då jag visade på alla uppgifter jag hade och på de goda resultat som uppnåtts. Hon var stenhård och försökte i. st. överföra så många uppgifter som möjligt på specialläraren (den stackar specialläraren - som

efter någon tid fick åka in till sjukhus i ambulans med skyhögt blodtryck.) Medan våra strider pågick - även fackligt och med Psykologförbundet som förhandlare - så ville hon på olika sätt i elevvårdsarbetet marginalisera min roll. På så sätt ville hon kunna visa att psykolog bara behövs för att göra utredningar på elever. Som jag förstått har min ”inköpta” efterträdare detta som i stort sett sin enda uppgift.

Kampen med politiker och i pressen.

Skam den som ger sig. Med tanke på den styrka och envishet som jag tvingats/ lyckats utveckla under min tid som skolpsykolog förde jag kampen mot nedskärningar av psykologtjänster (alltså inte bara min - jag skulle ju ändå snart gå i pension) på flera plan. Först och främst på det fackliga planet. Där fick jag gott stöd av det fackliga ombudet Britt Sundström på Psykologförbundet - även om hon trots sitt engagemang och sitt arbete inte lyckades förhindra nedskärningarna. Själv var jag som facklig förtroendeman för psykologförbundet med på den lokala MBL-informationen och på förhandlingarna på skolan. Det var många skrivelser jag tvingades sitta och skriva på sena nätter som skulle bifogas de muntliga protesterna. Jag minns dessa tillställningar som en enda lång pina eftersom det var svårt att komma till tals och jag upplevde andan utgående från rektor som maktfullkomlig trots att MB står för medbestämmande. Den aktuella rektorn visste vad hon ville och hon lyssnade inte ens på de två lärarförbundens protester. De skrev och uttalade erinranden mot nedskärningsförslagen och lämnade också in nedskrivna protestskrivelser undertecknade av i stort sett all personal på skolan.

Parallellt med detta arbete skrev jag ett öppet brev till dåvarande social-demokratiska skolborgarrådet Erik Nilsson³. Detta brev indirekt publicerat i DN⁴ - genom en stor artikel med foto av mig om nedskärningarna av elevvården i Skarpnäcks stadsdel. Även Psykologtidningen⁵ gjorde ett helsidesreportage med foto om min kamp mot nedskärningarna.

Men eftersom alla avsvor sig ansvaret för nedskärningarna och skyllde på varandra - rektor på för liten skolpeng och skolborgarrådet på lokalpolitikerna - så hade jag också kontakt med lokalpolitikerna, gick på öppna medborgarmöten och skrev insändare i lokalpressen. De två partier som öppet kämpade mot nedskärningarna var vänsterpartiet och miljöpartiet. Alla sade sig förstås vara emot dem, men menade att det var rektorerna som till slut bestämde. Eftersom nedskärningen blivit en prestigefråga för min rektor - det lilla som hon skulle spara på de timmar det handlade om, skulle hon få igen och mer därtill med en bättre elevvård - så blev det ingen förändring.

³ Öppet brev till skolborgarråd Erik Nilsson (s) 2004

⁴ Lokaltidningen Mitt i Söderort 15 juni 2004

⁵ Psykologtidningen 4/2004

När jag bläddrar igenom alla mappar med skrivelser jag producerat vid sidan av mitt ordinarie arbete så är det med blandade känslor. Delvis är jag imponerad av min kamp, mitt mod, allt arbete jag lade ner, men jag känner också sorg över att så mycket tid och kraft har behövt förspillas på saker som borde självklara. Förutom det ovanstående fanns det alltid andra mindre saker som behövde bevakas. Ett sådant exempel var vikten av att ha ett bra eget arbetsrum i samband med ombyggnad av skolan. Eller att ge förslag på hur underlaget inför rektors lönesamtal med anställda på skolan kunde se ut. De var nämligen utformade helt och hållet efter lärarnas arbetssituation. Mitt förslag presenterades och antogs på ett MBL. Jag fick ett bra arbetsrum - egentligen en självklarhet - men det krävde också insatser.

Slutsummering

Hur kan man då summera min kamp och hur skulle en drömsituation se ut? Eftersom jag använt ordet kamp genom hela min berättelse, kan man kanske få uppfattningen, att allt varit en enda lång pina. Så har det inte varit. Fördelarna i arbetet måste ändå ha uppvägt nackdelarna annars hade jag förmodligen bytt arbete.

Jag tyckte om det självständiga och synnerligen omväxlande arbetet, jag tyckte om att arbeta med människor. Framför allt med barnen, men även förstås med föräldrar, lärare, de kuratorer som tidvis också varit på samma skola, personal på PBU och liknande samarbetspartners. Jag kände att i skolan befann man sig mitt i samhällsutvecklingen, mitt i livet. Jag fick också vara med om en hel stadsdels framväxt – från flygfält till en vacker och välplanerad bebyggelse skapad av den kände arkitekten Ralf Erskine i Skarpnäck. Jag var med om hur två skolor byggdes och utformades enligt de nyaste pedagogiska principerna – helintegrering av skola och fritids. Jag gillade trots allt utmaningarna i ett svårt och från början nytt yrke. Jag njöt av den långa ledigheten på loven som jag kunde ha med mina barn och min man p.g.a. min möjlighet att ha en uppehållstjänst (med skolloven lediga) – även om den gav mig lägre lön och därmed också sämre pension. Eftersom jag stora delar av mitt yrkesliv inte hade full tjänst – tidvis då mina tre barn var små t.o.m. enbart halvtid – så har jag kunnat glädja mig åt både yrkesarbete, familjeliv och fritid. Jag uppskattade att min arbetsplats i Skarpnäck låg på lagom avstånd från mitt hem vilket innebar att jag kunde cykla dit - året om, oberoende av väderlek.

Men framför allt: Arbetet har ett meningsfullt innehåll. Ett innehåll som ytterst syftar till att hjälpa barn som befinner sig i svårigheter - barn med olika bakgrund och förutsättningar - till att bli väl bemötta och bättre förstådda och därmed få en chans att bli ”rätt omhändertagna” för att sedan förhoppningsvis klara sig bättre även i framtiden. I skolan kan man nå alla barn och därmed också vara med om att förebygga problem av olika slag. I min

bifogade arbetsplan (bilaga) kan man se vilka insatser jag hade att erbjuda ur mitt ”smörgåsbord” och som ytterst syftade till att förverkliga dessa ideal.

Drömsituationen

På skolan Utopia Framtid finns det en skolpsykolog som har en högt värderad ställning p.g.a. sina goda både pedagogiska, psykologiska och socialpsykologiska kunskaper. Det är en stor bredd i psykologens kunnande inom dessa discipliner varför hens kunskaper på ett självklart sätt tas i anspråk i många sammanhang. Hen själv har också en god social kompetens och har lätt för att ta de flesta människor. Eftersom hen har helst en heltid men minst en halvtid på en mindre skola och det finns minst en heltidspsykolog på en större skola så känner hen en tillfredsställelse över att verkligen kunna utföra ett gott arbete.

Lärarna blir ”avlastade” och kan ägna sin kraft åt sin pedagogiska gärning och kan få handledning och stöd på ett enkelt sätt. Psykologen kan vara med och leda samtal och reflektion kring hur man åstadkommer större arbetsro i skolan. Detta kommer att leda till bättre Pisaresultat och det lutande tornet kan hindras från att falla. Eftersom rektor inser vilken resurs hen har i psykologen så har hen psykologen som ”bollplank” i flera relevanta frågor. Barnen i skolan Utopia får hjälp med sina problem på ett tidigt stadium. P.g.a. tidiga och snabba elevvårdande insatser är mobbning så gott som obefintlig.

Alla skolor är välförsedda med psykologisk expertis i likhet med Utopia Framtid men de med störst behov p.g.a. segregation eller annan svårare problematik har förstås mer. Psykologerna i ett distrikt träffas med regelbundenhet för kamrathandledning och utbyte av kunskaper och erfarenhet under disciplinerade former. Alla psykologer sorterar under en chefspsykolog som tillhandahåller fortbildning och handledning. Yrkesrollen är kvalificerad och utövaren har en lång och gedigen utbildning varför lönen är minst i nivå med skolläkarens.

Bilaga

Arbetsformer och arbetsuppgifter

- Löpande samarbete med skolläda, elevvårdsteam, specialpedagoger och övrig personal på de olika lokala skolenheterna
- Rådgivning och konsultation till föräldrar och skolans personal
- Handledning, enskilt eller i grupp, erbjuds skolans personal där önskemål finns
- Utredningar och annat diagnostiskt arbete. Analys och kartläggning av enskilda elevers och gruppers svårigheter. Intervjuer, samtal, observationer och olika slag av tester
- Rekommendationer och ansökningar om extra resurser, placering i smågrupper, särskola och andra specialskolor för enskilda elever
- Kortare behandlingsinsatser i form av :

Grupp- och klassamtal
 Individuella samtal med elever
 Familjesamtal
 Samarbetssamtal hem - skola

- Samarbete och kontakter med andra instanser som BVC, PBU, socialförvaltningen, särskola, specialskolor mm
- Elevvårdsarbete, även av övergripande karaktär, vid olika typer av konferenser såsom klasskonferenser, Eva-möten och Elevvårdskonferenser
- Förebyggande elevvårdsarbete för att underlätta stadieövergångar t.ex. mellan sexårsverksamhet och skola och vid övriga stadieövergångar. Diagnostik, bedömning och överlämnande
- Dokumentation

Arbetsbeskrivning

När kan man vända sig till skolpsykologen

- När elever uppvisar beteendestörningar, t.ex. stora koncentrationssvårigheter, hyperaktivitet, tecken på relationsstörningar, aggressivitet, utagerande mm
- När elever visar tecken på en mer "inåtgående problembild: Nedstämdhet, depressivitet, passivitet, isoleringstendens, olika former av fobier, psykosomatiska symtom m.
- När man är orolig för elevens sociala situation
- Vid olika former av krissituationer och konflikter
- När eleven har stora inlärningssvårigheter och misstänkta utvecklingsförseningar
- När det förekommer gruppdynamiska problem, t.ex. mobbning, översitteri, dåligt fungerande elevgrupper mm
- När man som elev själv eller som förälder känner behov av råd, stöd, konsultation eller handledning
- När de som arbetar med barnen i skolan känner behov av råd, stöd konsultation eller handledning

Anmälan och kontaktvägar

Föräldrar, elever, skolans personal m.fl., kan antingen själva direkt kontakta skolpsykologen eller gå via arbetslag eller elevvårdskonferensen. Ulla Westman Hecht, psykolog och skolpsykolog.

MÅLFORMULERING, HANDLINGSPLAN SAMT ARBETSBESKRIVNING FÖR DEN SKOLPSYKOLOGISKA VERKSAMHETEN

UTGÅNGSPUNKTER – FÖRUTSÄTTNINGAR OCH BEGRÄNSNINGAR:

BARNNS BEHOV, LPO-94, VERKSAMHETSPLANER, LOKALA ARBETSPLANER OCH BEHOV, FN:S BARNKONVENTION, EGNA TIDSRAMAR, EGEN UTBILDNING OCH KOMPETENS

MÅLFORMULERING

ATT I SAMARBETE MED ELEVERNA SJÄLVA OCH DERAS FÖRÄLDRAR, SKOLLEDNING, SKOLANS PERSONAL OCH ÖVRIG ELEVVÅRDSPERSONAL M. FL. ARBETA FÖR ETT BÄTTRE LÄRANDE OCH SOCIALT FUNGERANDE SAMT EN FÖRBÄTTRAD PSYKISK HÄLSA HOS ELEVER OCH ELEVGRUPPER MED OLIKA TYPER AV SVÅRIGHETER I SKOLAN OCH ATT ARBETA FÖREBYGGANDE MED DETTA. ARBETET SKALL BEDRIVAS UTIFRÅN EN HELHETSSYN PÅ ELEVERNAS SITUATION.

KUNSKAP OM UTVECKLINGSPSYKOLOGI, INLÄRNINGSPSYKOLOGI, NEUROPSYKOLOGI, BARNNS OCH UNGDOMARS PSYKISKA STÖRNINGAR SAMT OM KRISER, KONFLIKTER, GRUPP- OCH ORGANISATIONSPSYKOLOGI UTGÖR BL.A. DEN YRKESMÄSSIGA BASEN I DETTA ARBETE.

HANDLINGSPLAN

DET SKOLPSYKOLOGISKA ARBETET OMFATTAR DIAGNOSTIK, BEHANDLING, KONSULTATION, HANDLEDNING, RÅDGIVNING, STÖD OCH ANDRA SAMARBETSINRIKTADE INSATSER. DESSA METODER ANVÄNDS PÅ INDIVID-, GRUPP- OCH ORGANISATIONSnivå.

I MITT ARBETE SOM SKOLPSYKOLOG SKA ELEVERS OCH FÖRÄLDRARS BEHOV AV HJÄLP SAMT PERSONALENS BEHOV AV STÖD VARA STYRANDE FÖR MINA INSATSER. VALET AV ÅTGÄRDER GÖRS I SAMRÅD MED BERÖRDA OCH SKA VARA FLEXIBELT. VID INDIVIDUELLT INRIKTADE INSATSER SKA DETTA ALLTID SKE I SAMFÖRSTÅND MED FÖRÄLDRARNA.

I ENLIGHET MED VERKSAMHETSPLANEN FÖR SKARPNÄCKS SKOLOR ÄR DET EN PRIORITERAD UPPGIFT FÖR MIG SOM SKOLPSYKOLOG ATT BIDRA MED TIDIG IDENTIFIERING AV ELEVER I BEHOV AV SÄRSKILT STÖD. JU TIDIGARE ELEVERNA KAN FÅ HJÄLP, DESTO STÖRRE ÄR MÖJLIGHETERNA ATT TILLRÄTTALÄGGA OCH DÄRMED UNDVIKA NEGATIVA PÅLAGRINGAR. DIAGNOSTIK ÄR ETT VIKTIGT INSTRUMENT I DETTA ARBETE. DET ÄR DÄRMED OCKSÅ VIKTIGT, ATT, I MÖJLIGASTE MÅN, FINNAS TILLGÄNGLIG PÅ DE LOKALA SKOLENHETERNA, SÅ ATT VÄNTETIDERNÄ BLIR SÅ KORTA SOM MÖJLIGT.

SOM SKOLPSYKOLOG ARBETAR JAG DELS MED DIREKTA INSATSER, DELS MED INDIREKTA, ETT INDIREKT SÄTT ATT HJÄLPA BARNEN I DEN SITUATION DE BEFINNER SIG I ÄR VIA HANDLEDNING, RÅDGIVNING OCH KONSULTATION TILL DE VUXNA I BARNETS NÄRHET. DETTA ARBETSSÄTT ERBJUDS NÄR SÅ FÖREFALLER LÄMPLIGT OCH KAN DÅ BIDRA TILL EN ALLMÄN KOMPETENSHÖJNING I SKOLANS ELEVVÅRDANDE VERKSAMHET.

NÄR JAG SJÄLV ELLER ANDRA BEDÖMER ATT KORTARE BEHANDLANDE INSATSER BEHÖVS OCH ÄR GENOMFÖRBARA INOM SKOLANS RAM – FÖR ENSKILDA ELEVER, GRUPPER AV ELEVER ELLER HELA KLASSER, ERBJUDER JAG DETTA. INSATSER BLIR DÅ DIREKTA. I ÅTER ANDRA FALL HÄNVISAR JAG VIDARE TILL ANDRA HJÄLPINSTANSER.

EN STRÄVAN ÄR OCKSÅ ATT MED PSYKOLOGISK-PEDAGOGISK ERFARENHET FÖREBYGGANDE KUNNA BIDRA I ARBETET MED ATT GÖRA ELEVERS TOTALA SKOLSITUATION SÅ POSITIV SOM MÖJLIGT.

FÖRUTOM DE RENT HUMANITÄRA VINSTER JAG EFTERSTRÄVAR I MITT ARBETE MINSKAR OFTA BEHOVET AV SPECIALKLASSPLACERINGAR ELLER ANDRA KOSTNADSKRÄVANDE ÅTGÄRDER NÄR OVANSTÅENDE INSATSER KAN GENOMFÖRAS.

Min berättelse om liv, yrke och samhälle

Kerstin Eriksson

Aktuell positionsbeskrivning 2013 – drygt tio år efter pensioneringen

Då jag tisdagen den 21 maj 2013 satte mig för att börja skriva något förhoppningsvis tänkvärt och lärorikt om mina drygt 30 år som skolpsykolog i Stockholm var jag omskakad, ledsen och arg. Detta berodde på att det under två nätter varit upplopp i Husby, en förort i nordvästra hörnet av Stockholm. Bilar och hus hade stuckits i brand av unga maskerade män, som även hade kastat sten på poliser och brandmän.

Det hade aldrig förut hänt något liknande i Husby, inte i samma omfattning. Den tändande gnistan till upploppen sades vara, att en gammal man beväpnad med kniv, skjutits till döds i sitt hem av polisen en vecka tidigare. I lägenheten fanns också hans fru, som enligt polisen hade varit i fara, då mannen uppträtt hotfullt. Polisen gick först ut till media med att mannen dött på sjukhuset, men senare framkom att han i själva verket avlidit i sitt hem. Vad hade egentligen hänt? Var fanns sanningen? Och vems sanning var sannast?

Mitt hjärta blöder o gråter! Jag tycker så synd om människorna i denna förort. Jag känner så många av dem och jag vet mycket om hur deras liv sett ut under lång tid, under vilka förhållanden de levt tidigare i livet och hur de lever idag. Det var inte länge sedan jag var en av de boende i Husby. Jag har i någon liten mån delat utanförskapet med dem, eftersom jag frivilligt bott i Husby i hela 30 år. Jag har helhjärtat levt mitt bland dem, jobbat som skolpsykolog i området och varit engagerad både politiskt och i många ideella föreningar.

Husbyborna blir ganska ofta offer för den glättigt värtaliga, men ofta sorgligt lögnaktiga politiken i Stockholm. Man lovar runt och håller väldigt tunt. Och jag vet faktiskt inte, om det spelar någon roll, vilken majoritet som styr i Stockholms Stadshus och stadsdelen Kista. Situationen i Husby handlar om så mycket mer än politisk färg och lokalpolitik. Enligt min mening rör det sig om vart hela Sverige verkar vara på väg - mot ökande klyftor mellan fattig och rik och mellan dem som är maktlösa och de som har stora möjligheter att ange tonen i samhället.

Till Husby flyttade jag med glädje hösten 1978, då jag skrivit kontrakt på min allra första helt egna bostad i livet. Jag var nyskild, skulle snart fylla 41 år och mina barn var 16 och 12

år. Där bodde, jobbade och kämpade jag sedan i nästan 30 år. Jag flyttade därifrån vid 70 års ålder i januari 2008, evakuerad av tvång. Aldrig någonsin hade jag haft en tanke på annat än att jag skulle bo där till livets slut. Men mitt hus skulle plötsligt, med ett par månaders varsel, utrymmas, rivs och ersättas med 8-10 lyxiga radhus. Efter minst ett decennium av olika ”satsningar” och ”lyft”, hade de styrande hösten 2007 plötsligt presenterat en ny ”framtidsvision” (Vision Järva 2030), där rivningsplanerna och andra omfattande förändringar beskrevs. Befolkningen borde bli mer ”blandad”, ansåg de styrande. Men vi som bodde i Husby fick en stark känsla av att makthavarna ville splittra den sammanhållning, som delvis skapats av de olika satsningarna och samtidigt ”bli av” med vissa människor, som ansågs mer tärande än närande. Folk blev mycket upprörda, samlades på möten och protesterade mot planerna genom att skriva sina namn på listor och komma med alternativa förslag. Särskilt i det s.k. referenskvarteret, där jag bodde, skulle stora förändringar genomföras.

Men ”mitt” hus på Trondheimsgatan, där jag bott och trivts i 30 år revs inte! Det står fortfarande kvar efter sex år. Däremot lyxrenoverades det - mot de boendes vilja. Hyran nästan dubblades och andra mer resursstarka hyresgäster flyttade in. Jag hade själv som singellevande pensionär inte haft råd att bo i det renoverade huset, trots att jag är välutbildad, har jobbat i hela mitt liv, aldrig tagit emot några bidrag, förutom det obligatoriska barnbidraget och aldrig heller haft några problem med min ekonomi.

Jag förstod verkligen, att många Husbybor kände sig både grundlurade och icke önskvärda. Jag kände likadant och efterlyste på mötena en exakt siffra för de nya hyrorna - utan att en enda gång få något svar. Nuförtiden krävs för att få skriva kontrakt på en hyreslägenhet genom Stockholms Bostadsförmedling en inkomst före skatt, som motsvarar 3 ggr årshyran. Det klarar jag precis, men bara om hyran är max 6000 per månad. Nu verkade den mer luta åt 9000.

En singellevande kvinna med låg pension, som bodde i mitt hus, var ”svårplacerad” och bodde till slut kvar nästan helt ensam högst upp i det stora huset. Då jag åkte till Husby och träffade på henne, brukade hon gråtande falla mig om halsen och berätta, att hon kände sig så fruktansvärt rädd och undrade vad som skulle hända med henne.

Det var mycket svårt för mig att skiljas från Husby och alla människorna från hela världen, som var mina grannar och varav en del blivit mycket goda vänner. Det var den största skilsmässa jag upplevt under hela mitt liv. För andra, som efter många år av flykt undan krig och elände, äntligen funnit ett hem i Husby, var det förstås ännu värre. Många av flyktingarna gav nu helt upp om Sverige och sökte sig till bl.a. England och Norge. Där fick flera av dem glädjande nog jobb. Andra spreds ut över Stockholm och övriga landet. Det var som om en bomb exploderat mitt i Husby och splittrat allt vi byggt upp tillsammans under så

många år. Vi kände som att alla våra ansträngningar att skapa ett gott liv tillsammans inte var värda något alls.

Jag hittade efter många timmar vid datorn en 50-talslägenhet i Bagarmossen och kom även jag efter några år till ro igen. Första året vistades jag nästan lika mycket i Husby som i Bagarmossen. Men efter en tid tvingades jag att helt bryta kontakten med allt och alla i Husby, eftersom galenskaperna och förnedringen av människorna där inte verkade ta slut. Jag mådde så dåligt av att hela tiden få information om allt detta och samtidigt befinna mig på långt avstånd. Många betraktade mig också som svikare och kritiserade mig aggressivt.

För att orka bo i Husby tvingas man att oavbrutet strida på barriaderna, granska och göra motstånd mot olika beslut, som skulle innebära försämringar för de boende. Man måste hela tiden vara på sin vakt. Om man inte deltar i striden, tappar man sin stolthet som människa och förlorar andras respekt. För mig kom detta ständigt kämpande sätt att leva till en slutpunkt, då jag fyllt 70 år. Jag orkade helt enkelt inte längre. Det som då hände i Husby var alltför grovt och utmattande. Jag ville hinna ägna mig åt lite annat, innan min stund på jorden var över, inte vara helt uppslukad av odemokratisk lokalpolitik och dess effekter. Jag ville också orka träffa vänner och barnbarn och ta del av vad som hände i övrigt både i vårt eget land och i resten av världen. Mest av allt längtade jag efter lite lugn och ro, om det var möjligt.

Nybyggaranda i Husby på 70-talet

Större delen av min yrkeshistoria ägde rum i Husby (senare även Tensta, Akalla och Kista). Mina barn nådde vuxen ålder boende med mig i Husby. Jag var politiskt engagerad i Järvaområdet under många år och aktiv i flera ideella föreningar. Allt detta gjorde att jag kände väldigt många människor, ibland i upp till fyra generationer i en familj. Jag hade även en speciellt djup kunskap om samhällsbyggena på Järvafältet med sina skolor, daghem, bibliotek, träfflokaler, vårdcentraler, affärer, företag, socialkontor o.s.v. – både hur det var från början, då jag entusiastiskt deltagit i uppbyggnaden och efter 30 år, då glansen till stor del falnat och många stolta ideal fallit i glömska. Efter att som ung ha bott i Gubbängen, Blackeberg, Bagarmossen och Bollmora och som vuxen sedan arbetat i Farsta, Jordbro och slutligen Järva blev jag lite av förortsexpert. I Jordbro och i synnerhet i Järva lärde jag mig under åren dessutom det mesta om invandring och flyktingskap.

Jag började jobba i Husby höstterminen 1975 som den allra första skolpsykologen, då husen var nybyggda, människorna nyinflyttade och skolorna nyöppnade. Det var en välplanerad förort, där allt stod färdigt att tas i bruk av de nya invånarna. Daghem och fritidshem fanns för alla som behövde. Skolorna var färgglada och välutrustade. Ett fint centrum med affärer, postkontor, bank, vårdcentral, apotek m.m. stod klart att serva

befolkningen. Tunnelbanan drogs efter en tid ända till Akalla och fick två uppgångar i Husby. Det fanns även stora och små träfflokaler i alla kvarter.

En stor nyhet var kvartersgårdarna, som fungerade som allaktivitetshus för alla åldrar, där man kunde umgås på fritiden och odla sina intressen. Vägar och parkområden var anlagda. Överallt fanns planskilda gång- och cykelvägar, så att man slapp samsas med biltrafik. Det var särskilt bra för alla barnen, som flyttade in. De kunde springa och cykla omkring i området i full frihet. Alldeles nära fanns också stora naturområden med små insjöar, vidsträckta bär- och svampskogar och till och med levande jordbruk med sädesfält och hagar, där kor och får betade. Allt detta bådade gott för framtiden. Människorna fick från början goda förutsättningar för att kunna leva ett bra liv i Husby och resten av Norra Järva.

Så här berättar en kvinna, som valde att flytta till Husby med sin familj i ”Muntyg och förkläden”, en av de böcker kvinnor i Husby skrev tillsammans 1998:

På vintern 1974 var mamma ute och gick i skogen och berättade sen för mig: ”Om jag var tvungen att flytta, skulle jag kunna tänka mig Husby. Där bygger de så fina hus.” Min man och jag åkte dit och tittade. Vi höll med mamma om att det såg fint ut och vi blev intresserade av en fyrarummare i HSB. Vi bodde då i Turebergs Gård och våra killar var 7 och 11 år gamla. Det var dags för dem att få varsitt eget rum. Insatsen var 6700 kronor. Vi tyckte det var väldigt mycket pengar och var tveksamma om vi skulle våga oss på att ta ett lån. Vi gjorde det efter moget övervägande. Vi har inte ångrat oss en enda dag sen dess.

Det bästa med Husby tycker jag är att det är så nära till naturen. Det betyder mycket för mig. Nu i slutet på maj är det helt underbart att gå ”Husby runt”, som är min favoritpromenad. Det tar tre kvart att gå runt och jag gör det så ofta jag har tid. Koltrastarna, hararna, liljekonvaljbladen, som sticker upp som spjut, alla ljust gröna blad. Jag njuter i fulla drag!

Ett annat exempel från samma bok är skrivet av en ung kvinna, som föddes i Stockholm av föräldrar från Sydkorea och fick sitt första jobb som leksaksdesigner i Los Angeles. Familjen bosatte sig i Husby hösten 1975, samtidigt som jag började jobba där. De var en av de allra första invandrarfamiljerna, som flyttade in.

Hon berättar 1992 om sin barndom i Husby:

Jag kommer fortfarande ihåg hur det var att växa upp i Husby på 70-talet som de enda sydkoreanerna på långa vägar. Jag kommer också ihåg att jag och min syster var helt inställda på att vi var svenskar. Åtminstone kände vi det så. Oftast trodde folk att vi var adopterade, så vi försökte visa, att vi faktiskt kunde koreanska lika bra som svenska.

När jag längtar hem, så längtar jag efter mina föräldrar och de långa promenaderna längs Järvafältet. Pappa var också med, då han var ledig och ibland filmade han oss.

Här sitter jag nu på Manhattan 20 år senare och minns uppväxten i Husby. Jag kommer så väl ihåg barndomen, eftersom jag sett de där gamla filmerna så många gånger.

Kolonilott hade vi också. Och gårdarna var fulla av nyponrosor, som doftade. Jag minns att vi hade en träbåt i vår sandlåda. Med åren försvann alltfler lösa delar på båten. De stora gårdsstädningarna minns jag också. Det var en viss dag på helgen, då alla hjälptes åt att vårstäda. Vi ungar gjorde ju allt för att få gratis korv!

Min bakgrund, motivation och ambition

Jag är uppvuxen under enkla, men ordnade och strävsamma förhållanden. Pappa kom från en familj med tolv barn. Han var lantarbetare från början, blev sedan metallarbetare, men studerade på fritiden per korrespondens och blev uppfinnare och slutligen framgångsrik företagsägare i plastbranschen. Mamma kom från en mindre familj, jobbade i en lanthandel när hon var ung, senare i olika livsmedelsaffärer, men studerade vidare som vuxen också hon och arbetade sedan mest med ekonomi.

Jag var den första i hela stora släkten som tog studenten och det blev en mindre sensation, när jag sedan gick vidare till universitetet. Det riktades nu stora förväntningar mot mig. Man ansåg, att jag med så mycket kunskaper borde kunna åstadkomma något stort och viktigt i samhället.

Att jag blev psykolog var nog mest en slump. Från början ville jag bli lärare, eftersom jag ansåg, att barnen och deras kunskaper och samarbetsförmåga var helt avgörande för vårt samhälles framtid. Jag provade tre gånger till Småskoleseminariet i Stockholm utan att komma in. Då upptäckte jag plötsligt, att jag snart skulle kunna bli psykolog i stället, ett yrke jag knappt visste något om. Jag hade då läst pedagogik, psykologi och lite till på universitetet och fortsatte därför på psykologspåret i stället.

Kanske hängde detta val ihop med att jag under våren 1957, då jag snart skulle fylla 20 år och just hade gått ut gymnasiet, läst en skrämmande roman, som handlade om ett mentalsjukhus. Jag bodde då i Blackeberg och fick för mig, att jag skulle ta en cykeltur till Beckomberga sjukhus och fråga om jag kunde få vikariejobb där under sommaren. Min ambition var att förstå mer om mentalsjukdomar.

Jag blev, helt utan förkunskaper, anställd som vikarierande mentalsköterska på en mansavdelning, som betecknades som "halvstorm", vilket innebar, att många av patienterna kunde vara oberäkneliga och t.o.m. våldsamma. Man måste vara mycket försiktig, då man närmade sig patienterna och beredd att försvara sig eller springa fort, för att undkomma sparkar och slag med eller utan tillhyggen.

Någon psykosbehandling fanns knappast på den tiden. Möjligen fanns ett fåtal mediciner. Annars kunde det bli fråga om lugnande långbad, elchocker eller insulinbehandling. Men alla patienterna på den avdelning, där jag jobbade, betraktades som kroniker och den enda åtgärd, som några få av de lugnaste fick del av, var sysselsättningsterapi i en särskild avdelning på sjukhuset. Det var olika former av slöjd, t.ex. vävde de band och dukar.

Men de allra flesta förvarades inlåsta på den stora avdelningen och fick mycket sällan gå ut. De liksom ”bodde” i sina sängar, som stod i rader i stora salar. Det fanns vidare en gemensam matsal, ett dagrum, ett toaletterum med en rad öppna bås och ett låst badrum med några badkar i rad. Tills helt nyligen hade badkaren använts till s.k. långbad, en behandlingsmetod avsedd att lugna. Där duschade vi nu de intagna några gånger per månad.

Jag fick inte många instruktioner, då jag började. Möjligen sa någon, att jag inte borde prata med patienterna i onödan. Att det kunde vara farligt att bli bekant med dem. Hur förstod jag inte. De var ju alltid inlåsta på avdelningen. De allra våldsammaste hade t.o.m. egna små kala rum, som också de var låsta och hade ett litet tittfönster i dörren för att man kulle kunna observera dem. Till dem gick nästan ingen in, om de inte absolut måste t.ex. när de skulle lämna mat, städa eller ge en lugnande spruta. Då fick man gå in ett par, tre stycken och ibland få hålla fast personen. En del av dessa patienter låg dessutom tidvis fastspända med stadiga läderbälten i sina sängar, antagligen för att inte skada sig själva. Någon hade ibland s.k. tvångströja – en tjock linneskjorta med tunga mässingslås och långa strutlika ärmar, som knöts, så att armarna fixerades i kors runt kroppen.

Naturligtvis var det mycket tufft för mig att jobba där. Ibland började jag kl.7 på morgonen och lämnade sjukhuset först kl. 21 på kvällen. Det var då jag hade kvällsvakt. Men de dagarna hade jag en lång rast mitt på dagen som kompensation. Jag minns en sådan kväll, att jag kräktes i en vask i korridoren, då jag låst avdelningsdörren bakom mig klockan nio på kvällen. Jag var då helt utmattad både fysiskt och framförallt psykiskt!

Detta var det första jobb jag haft en längre tid. Det underlättade för mig att få liknande vikariat även somrarna -59 och -60, men nu på Psykiatriska sjukhuset i Rålambshov. På vintrarna vikarierade jag som lärare på alla stadier runt om i Stockholm, för att få den lärarerfarenhet jag trodde jag skulle komma att behöva.

Men då jag inte kom in på någon lärarutbildning, var jag i stället snart i full gång med en psykologutbildning. Jag var också ganska klar över vad jag ville ha den till. Jag ville förstå så mycket som möjligt av hur det mänskliga psyket fungerade t.ex. hur man kunde bli så sjuk, som jag sett människor vara. Vad gjorde att människor helt kunde tappa greppet om sig själva och verkligheten? Att de såg ut att ha blivit helt galna? Jag ville också veta, om det fanns möjlighet att bota dem eller allra helst förhindra, att de blev så där sjuka. Kanske var det så, att en människa inte tål vad som helst, utan måste skyddas från alltför stora påfrestningar? Och somliga var säkert mycket känsligare och skörare än andra. Jag var fast besluten att göra mitt bästa för att försöka bidra till detta viktiga kunskapsområde.

Jag läste allt jag skulle läsa på universitetet plus lite till. Något klokare blev jag, men många av de stora frågorna saknar faktiskt fortfarande svar. Många av dem fick jag ett något vidare perspektiv på först efter årtal av hårt arbete bland olika slags människor, först under åren i Jordbro och därefter genom att bo och jobba i Husby och övriga Järva.

Innan jag flyttade till Husby bodde jag c:a 5 år med barnen i ett kollektiv i en stor villa med trädgård på Lidingö. Även dessa år var otroligt lärorika. Jag fyllde senare i livet på mina människokunskaper genom att under c:a 10 år bo ett par månader om året bland fattiga afrikaner i några länder i Afrika söder om Sahara.

Skolpsykologerna startar i Stockholm 1964 och jag är praktikant 1965

Hösten 1964 började de första skolpsykologerna arbeta i Stockholm med Barbro Wiking som chef. Jag fanns med i den första praktikantkullen, som samlades kring Barbro våren 1965. Min handledare på fältet var Ritva Welin, som hade hand om alla skolor på Södermalm. Det blev massor av åkande hit och dit i hennes bil till olika möten. För att få ut mer av min praktik bestämde vi efter ett tag, att jag mest skulle vara i Katarina Norra skola, där Ritva hade sitt baskontor och bara ibland följa med till andra skolor.

Det största utbytet för mig var att varje vecka träffa de andra praktikanterna hos Barbro och diskutera vad vi gjorde på våra skolor. På så sätt började jag få lite grepp om vad jobbet kunde innebära. Jag satt också med som observatör på många konferenser, gjorde klassbesök och hade några regelbundna stödkontakter bland elever, lärare och föräldrar i ett par skolor. Min andra kortare praktik gjorde jag våren 1966 på PBU i Vällingby.

Mitt första och andra psykologjobb 1967-1968

Min bana som skolpsykolog inleddes på allvar 1967 med en halvtidstjänst i Farsta, en förort i södra Stockholm. Jag hade då två små barn och bodde i Bollmora i Tyresö kommun. Jag var väldigt sugen på att äntligen börja jobba och hade lyckats värva en grannfru som dagmamma till dottern och sonen, då 5 och snart 2 år. Det var ont om daghemsplatser på den tiden. Man fick stå i lång kö.

Mina skolor på halvtid var Västboda och Magelungens skolor med låg- och mellanstadium och Farsta gymnasium med högstadium och gymnasium, säkert upp emot 1500 elever sammanlagt. Det gick inte så bra för mig, särskilt inte i Västboda, där rektorn inte tyckte att jag motsvarade hans förväntningar om vad en skolpsykolog skulle göra. Han var mycket auktoritär och krävde att jag blint skulle lyda hans order och arbeta enligt hans uppfattning om vad en psykolog borde göra. Även om jag på den tiden var förhållandevis mesig, kunde jag trots allt inte gå med på alla hans krav, som bl.a. handlade om att snabbt placera bort störande och lågpresterande elever. Därför omplacerades i stället jag själv och blev höstterminen 1968, fortfarande på halvtid, resande konsult till 6 rektorsområden i södra Stockholm, som ännu inte hade någon fast psykolog.

Jag fick ett klassrum i Mariaskolan på Söder till kontor och tog där per telefon och personligen emot olika ”fall”, som jag jobbade med. Jag for också ut till skolor, som ville ha min hjälp. Det var mycket skiftande uppgifter jag fick. Ibland ville en rektor, en eller flera lärare eller kanske en förälder ha någon utomstående att rådgöra med. Det kunde gälla klasser, som inte fungerade bra eller enskilda elever, som man av olika skäl oroade sig för. Vanliga bekymmer var mobbning, inlärningsproblem och utagerande beteende. Jag gjorde besök i klasser och utförde ibland intelligenstest och läs- och skrivprov, som på den tiden var det gängse. När jag kom ut till en skola fick jag oftast använda någon liten skrubbe eller kanske ett dammigt kartrum som arbetsplats. Där hade jag samtal och testade barn.

Jag kallades allt oftare till Södermalmsskolan och därifrån begärde snart skolledningen, att jag skulle bli deras första egna skolpsykolog och alltså ha ett visst antal fasta timmar där. Det gjorde mig mycket glad. Nästan samtidigt hörde Högalid av sig om samma sak. Från vårterminen 1969 fick jag en halvtidstjänst i Högalids- och Södermalmsskolorna. Jag ville inte arbeta mer än halvtid, eftersom mina två barn ännu var så små, tyckte det kändes fel, att arbeta med andras barn och försumma mina egna.

Högalid var en jätteskola med alla grundskolestadier. Södermalmsskolan var mindre och mycket speciell. Majoriteten av lärarna där kom från seminariets f.d. övningsskola. Vi hade Montessoriklasser med barn från 3 års ålder, hela grundskolan och för att få mer ”poäng” som skola hade vi också vuxenundervisning bl.a. av zigenare (som romer kallades på den tiden).

I Högalid fanns då en gammal auktoritär man som rektor. Jag tyckte han var otroligt skrämmande. Överhuvudtaget uppfattade jag stämningen på skolan som militärisk. Rektorn kunde t.ex. ropa ut på skolgården genom en dånande högtalare uppe på skolväggen: *”God morgon barn! Det är rektor, som talar! Lägg omedelbart ner alla snöbollar! Som ni vet är det absolut förbjudet att kasta snöboll!”* Jag trodde inte mina öron och ögon! Alla barn lade genast ner de just färdigkramade snöbollarna, antagligen för att de var rädda för de handgripliga straff, som annars väntade dem. Efter en kort tid blev det bättre med en ny rektor, då den gamle gick i pension, men jag tyckte, att den hotfulla stämningen länge satt kvar i väggarna.

I Södermalmsskolan, min andra skola, var det helt annorlunda. Stämningen var mjuk och allt gick demokratiskt till. Lärarnas arbete var dynamiskt och experimenterande. Min tid där blev mycket lärorik och kreativ. Man bemötte elever och föräldrar otroligt vänligt och accepterande. Jag fick fria händer och växte i mitt jobb. Rektorn och studierektorn var roliga och stöttande samarbetspartners. Vi planerade mitt jobb i fullt samförstånd.

Gruppterapierna 1965-1967 och 1969-1971

En kväll hösten 1965 ringde en kille ur vårens praktikantkull och frågade om jag ville lära mig gruppterapi. Det skulle startas en blandad grupp med psykologer, som behövde gruppkunskaper och patienter, som sökt för personliga problem. Gruppen skulle ledas av Eric Steadman från New Zeeland, utbildad i London. Arbetspråket skulle vara engelska. Det hela verkade otroligt spännande, så jag accepterade genast erbjudandet.

Gruppen, som träffades varje vecka i två år, blev för mig en minst lika omvälvande upplevelse som mina tre somrar som vikarie på mentalsjukhus. Men nu fick jag lära känna människor, som undgått att helt trilla ner i svarta hål. Några hade gjort det tidvis, men kämpat sig upp igen. De kunde berätta om sin kamp för att klara att delta i det vanliga livet. Att lära känna alla dessa människor under så lång tid gjorde det lätt för mig att senare i livet solidarisera mig med och stödja sådana som hade det svårt. I gruppen lärde vi oss verkligen att bära varandras bördor. Sedan dess anser jag inte att folk med symtom och kaos i sitt liv bör avskiljas från oss andra s.k. friska utom i yttersta undantagsfall. Vi har ju så mycket att ge varandra!

Själv förändrades jag otroligt mycket under dessa två år. Jag blev modigare och öppnare, lärde mig sätta ord på svåra saker och blev faktiskt enligt min mening avsevärt bättre lämpad att jobba som psykolog.

Så gick mer än två år och jag var i full gång med mitt arbete som skolpsykolog i Stockholm. Alla psykologerna träffades regelbundet i grupper för att diskutera jobbet. Jag berättade många gånger exempel från mina två år i gruppterapi. En dag frågade mina gruppkompisar om jag inte kunde kontakta Eric och fråga honom om han kunde tänka sig att ta hand om en grupp skolpsykologer. Jag tvekade länge, visste inte om jag ville, men ringde till sist upp honom. Jag hade då inte träffat honom på två år.

Hela min grupp skolpsykologer gick därefter hos Eric i två år. Jag minns att han sa till mig första gången gruppen träffades: "Du har verkligen utvecklats, Kerstin!" Oj, vad stolt jag blev! Vi räknades som en viktig grupp för RFHL (Riksförbundet För Hjälp åt Läkemedelsmissbrukare), som Eric jobbade för och vi fick ekonomiskt stöd därifrån. RFHL ansåg nämligen att skolpsykologer hade stora möjligheter att arbeta förebyggande mot missbruk och ville därför stödja och utbilda oss. Även denna andra terapigrupp fick stor betydelse för min utveckling som psykolog och människa. Den bidrog också till sammanhållningen i hela psykologgruppen.

Vad hände i Jordbro, då Jordbroprojektet pågick 1971-1975?

Jag ger här en mycket kortfattad sammanfattning, som jag fått ihop genom att plocka delar ur mitt innehållsrika tjänstgöringsintyg från Jordbrotiden, tre rapporter vi skrev och egna dagböcker.

SÖ-projektet "Utvecklingsmiljö i skolan" var förlagt till Jordbromalms rektorsområde i Haninge kommun. Där fanns ca 1000 elever på låg-, mellan- och högstadiet. Drygt 20 % av dem hade invandrarbakgrund. Projektet pågick i 4½ år, från januari 1971 till juni 1975. Jag brukar kalla denna tid för min allra bästa psykologutbildning.

I projektet fanns ett elevvårdsteam på tre tjänster: psykolog, kurator och fritidsassistent, som skulle utpröva en fungerande samarbetsmodell. Forskningsmetoden, som användes var aktionsforskning. Den går ut på att man prövar och förkastar arbetsmodeller, tills man kommer fram till en som fungerar så bra som möjligt. Arbetet grundade sig på psykodynamiska, socialpsykologiska och politisk-ekonomiska teorier.

De tre mål, som formulerades från början var:

- ☒ att hitta en bra arbetsmodell för elevvårdsteamet
- ☒ att öppna kommunikationen mellan alla som arbetar i skolan
- ☒ att öppna kommunikationen mellan skolan och det omgivande samhället.

Efter en tids prövande och förkastande formulerades ytterligare tre mål, som sedan kom att präglade arbetet:

- ☒ att beskriva skolans hierarkiska struktur och bryta den hårda arbetsdelningen mellan olika personalkategorier
  - ☒ att motarbeta utslagning av elever
- ☒ att alltid arbeta med ett helhetsperspektiv d.v.s. räkna med hur pedagogiska, psykologiska och sociala faktorer samspelar och påverkar varandra ömsesidigt.

De viktigaste arbetsuppgifterna genom åren blev:

- att arbeta med skolan som organisation
- att diskutera mål och metoder i den vanliga undervisningen
- att medverka i utvecklingen av specialundervisningens mål och metoder
- att medverka vid utformningen av invandrar- och hemspråksundervisning
- att utveckla elevvårdskonferensen som arbetsform
- att undervisa i samlevnadsfrågor
- att utforma studiedagsprogram innehållande t.ex. skapande dramatik, rollspel. och samarbetsövningar

- att pröva nätverksarbete kring familjer
- att arbeta dels med individer i kris och med stödande samtal under längre tid, dels med familjeterapi
- att leda samtalsgrupper för lärare, elever, föräldrar samt aktivitetsgrupper
- att arbeta med hela klasser och delar av klasser med relationer, attityder och undervisningssituationer
- att arbeta med närsamhället: förskolor, fritidshem, PBU, socialkontor, bibliotek, fritidsgårdar, andra myndigheter och politiker

Arbetet bedrevs på tre nivåer: den intrapsykiska, den interpersonella och den strukturella nivån. Detta krävde pedagogisk och psykoterapeutisk förmåga samt kunskap om strukturer i samhället. Arbetet gav elevvårdsteamet en omfattande och bred erfarenhet av skolan och dess plats i samhället. Det gav dessutom en djup kännedom om människors liv i en svensk förort.

Praktiska erfarenheter under Jordbroprojektets år

Jag delade psykologtjänsten i projektet med Marianne Volckerts. På de övriga tjänsterna växlade personerna något i början, men större delen av tiden fanns Monica Carlström som kurator och Jean-Louis Maurin som fritidsassistent. Barbro Wiking var projektledare från SÖ och handledare för behandlingsarbetet (individ, familj och grupp). Ingegerd Broberg fungerade som lokal projektledare och samordnare. Vår vetenskapliga rådgivare var professor Klas Guettler. Under åren tillkom praktikanter, varav en del stannade kvar som utvärderare och rapportskrivare.

Att jobba som ett kollektiv var otroligt tryggt och utvecklande. Det gav en yrkesstolthet, som jag annars inte haft. Det var naturligtvis jobbigt att oavbrutet bli granskad och ifrågasatt, men mycket nyttigt! Det fanns en sådan entusiasm, då man kom med olika förslag. Man behövde inte ensam ge sig in i stora eldar, utan att först ha diskuterat med kamraterna. En del eldar tog vi ju förstås också itu med tillsammans.

När jag går igenom litteraturlistan i slutet av rapportboken *”Skola i förort – Jordbroprojektet”* (Liber Läromedel Utbildningsförlaget 1976) konstaterar jag att vi verkligen läste och diskuterade de flesta av alla dessa skrifter. På så vis hittade vi stöd för vårt sätt att arbeta i aktuell litteratur och fick också många nya idéer och kontakter.

Vi höll i studiedagar för skolfolk från hela landet, gjorde studiebesök, deltog i konferenser, blev omskrivna i tidningar och förekom i radio- och TV-program. Det var också under vår tid i Jordbro, som filmaren Rainer Hartleb började följa en grundskoleklass, som han sedan under åren gjorde många underbara filmer om. Den senaste jag såg kom för några år sedan och hette *”Alla mår bra”*.

Redan första terminen (vårterminen 1971) ifrågasatte vi nödvändigheten av specialklasser. Tillsammans med några av lärarna utformade vi en modell för specialundervisning, som skulle gå att tillämpa i Jordbro. Vi ville använda de stipulerade 0.3 timmarna per elev, som kunde avsättas till specialundervisning, på ett så effektivt sätt som möjligt. Därför föreslog vi att resursen skulle användas flexibelt till s.k. samordnad specialundervisning, antingen genom en extra lärare i vanliga klassen eller som undervisning i klinikform. Många av lärarna var unga och nyfikna på att pröva nytt. Särskilt gällde detta lågstadielärarna. För andra var det jobbigare att tänka sig större förändringar.

Under alla våra år i Jordbro förekom på elevvårdskonferenserna häftiga konfrontationer om lämpligheten att placera barn i specialklasser. Vi i elevvårdsteamet ville så långt det var möjligt söka andra metoder att hjälpa barn, som hade svårigheter. Vi kompletterade därför lärarna och försökte undanröja olika hinder för barns utveckling genom att arbeta med familjer, hela eller delar av klasser, med alla föräldrarna i klassen, tillsammans med socialarbetare eller PBU m.m.

Vi ansåg också det mycket mer utvecklande, också för de s.k. normala barnen, att lära sig att en kamrat som har vissa problem inte behöver placeras bort, utan kan med rätt stöd gå framåt även där bland dem. Barnen får värdefull erfarenhet av att se att mänskliga problem kan lösas på den plats, där de visat sig och blir också stolta över att kunna hjälpa till. Vi hjälpte barnen att förstå hur de skulle göra genom att arbeta med hela klasser eller mindre grupper ur klasser. Med detta sätt att arbeta slapp också de lågpresterande eller stökiga barnen och deras föräldrar bli nervösa och undra, när det skulle bli deras tur att flytta någon annanstans.

Psykologerna i elevvårdsteamet tog också ett i många tycke drastiskt beslut då vi vägrade testa barn och göra traditionella utredningar. Vi ville på så vis komma bort från fokuseringen på problem och brister hos barnet och i stället söka utvecklingsmöjligheter. Från början ville vi mest se om det gick att klara sig utan dessa utredningar. Men efter ett tag kände ingen längre något behov av dem. Som en följd av detta administrerade vi psykologer inte heller s.k. elevakter, där olika utlåtanden och papper om elever samlades på hög och sparades för att t.ex. skickas vidare om eleven bytte skola. Även detaljrika protokoll från elevvårdskonferenser med ingående beskrivningar av elever, symtom och familjeförhållanden skippades. Vi fyllde bara i en enkel förtryckt blankett om problem, åtgärd och datum för uppföljning.

Det blev rabalder ibland förstås t.ex. då någon psykolog eller rektor från en mottagande skola ringde och efterlyste test och andra papper. Men vi lärde barn och föräldrar att tala för sig själva i stället, att berätta det som var aktuellt och viktigt för den nya läraren och skolan att veta vad gällde kunskaper och olika behov. Det kändes väldigt skönt att slippa vara en del av den byråkrati, som pågick bakom människors ryggar.

Redan då vi hade jobbat i Stockholm hade många psykologer vägrat hålla på med de hålkort som vi förväntades klippa och ordna med för s.k. elevregistrering. Att testa barn, göra utredningar med olika intelligenstest och läs- och skrivprov m.m. hade också många nästan slutat med. I Jordbro slutade jag själv helt med allt sådant – och jag började faktiskt aldrig igen. När jag återgick i tjänst i Stockholm blev kraven ibland mycket högljudda och rentav aggressiva, mest från enstaka lärare och t.ex. Barnpsykiatri och PBU, men faktiskt mycket sällan från föräldrar, barn och ungdomar.

Jag hade aldrig tyckt att testen visade så mycket mer än vad man kunde få fram genom att lära känna ett barn, vara med i klassen och tala med föräldrar och lärare. Den diagnostik, som behövdes för skolarbetet kunde lärarna lika gärna eller kanske t.o.m. hellre jobba med! Jag fick sedermera Husbylärarnas helhjärtade stöd v.g. detta. De sa: *”Vi klarar att undervisa alla barn och se till att de lär sig det de behöver, om du tar hand om allt det andra, som vi varken hinner eller har utbildning för.”* Vad de avsåg var t.ex. svåra familjeförhållanden, fritidsproblem, bostadsproblem, missbruk i familjen och psykisk ohälsa hos barnet och/eller andra familjemedlemmar.

Jag upplevde också, att det fanns så väldigt mycket viktigt för skolpsykologer att jobba med. Det var ofta sådant som nästan bara vi kunde göra, eftersom vi befann oss på plats i skolan, bostadsområdet och närsamhället, men utan att vara strikt schemabundna, som de flesta andra i skolans värld.

Från SÖ-projektet i Jordbro till verkligheten i nybyggda Husby

Jag placerades alltså i de nya skolorna i Husby rektorsområde som en uppföljning av det storstilade FoU-projektet ”Utvecklingsmiljö i skolan” i förorten Jordbro i Haninge kommun. Projektet kallades senare rätt och slätt ”Jordbroprojektet”. Det var Skolöverstyrelsen (SÖ), som betalade tre tjänster: psykolog, kurator och fritidsassistent. Dessa skulle med metoden aktionsforskning utpröva vad dessa yrkeskategorier var för sig och genom ett välutvecklat teamarbete bäst skulle kunna bidra med till barnens, skolans och samhällets utveckling.

Det mest problematiska för mig var att plötsligt arbeta som ensam psykolog i ett nytt rektorsområde. Det kunde först inte bli fråga om något teamarbete, då inga andra elevvårdare ännu anställdes. Men jag hade en väldig tur, då jag fick en otroligt kunnig, progressiv och inspirerande rektor i Husby och jag kommer alltid att minnas vårt samarbete med stor glädje.

Tyvärr avgick han efter några år och återgick till sitt lärarjobb. Detta var sensationellt! Han var då den förste rektorn i Stockholm, som lämnade sitt jobb för att bli lärare. Han höll ett sprudlande avskedstal i Husbyskolans matsal innehållande en hel del kritik av Skoldirektionen i Stockholm. Han avslutade med att hans barn faktiskt gillade pappas

köttbullar allra bäst och antydde på det sättet att han som rektor fått alldeles för lite tid över till sin familj.

Jag fick börja successivt med 5 timmar per vecka, som sedan ökades ut till en halvtid vartefter folk flyttade in i området och antalet elever i skolorna växte. På så vis lärde rektorn och jag känna varandra ordentligt, innan vi båda överhopades av allehanda arbetsuppgifter. Vi fick en grund att stå på tillsammans. En stor del av lärarna, som kom till Husby var i början av sin yrkesbana och alltså unga och relativt mottagliga för nya idéer, vilket också var positivt.

1974 hade resultaten av en skolutredning publicerats. Den kallades för SIA, förkortning av Skolans Inre Arbete. Mycket av idéerna från Jordbroprojektet fanns med där t.ex. i delarna om skolans arbetsmiljö och skolan som arbetsplats, vilket underlättade tillämpningen ute på fältet.

Jag hade klara order från min dåvarande psykologchef att fortsätta utveckla arbetsmetoderna vi kommit fram till i Jordbro och jag brann verkligen för att göra detta. Jag minns att jag helt käckt sa till mina chefer på olika nivåer: *”Ge mig de timmar jag kan få för Husby – så jobbar jag där med annat resten av tiden!”*

Jag ville inte som skolpsykolog splittras upp på flera olika rektorsområden, utan i stället hitta andra arbetsuppgifter, som skulle komma rektorsområdet Husby till godo t.ex. familjearbete, arbete i förskolan, handledning av personal, egna stödkontakter m.m. Jag ”sålde in” mig själv till sådant arbete bl.a. till Socialförvaltningen och lyckades tidvis få ihop nästan en heltid. Det fanns en stark pionjäranda i början av Husbys historia och många var öppna för nya former av gränsöverskridande samarbete.

Så småningom anställdes flera personalkategorier till elevvårdsteamet i Husby: en skolsköterska, en fritidsassistent och en deltidskurator. Även om kuratorn och fritidsassistenten hade sina arbetsrum i högstadieskolan och jag i Husbygårdsskolan, en låg och mellanstadieskola, kunde vi ändå samarbeta för Husbys bästa. Skolorna låg mycket nära varandra. Snart öppnades i Husby ytterligare en skola med låg-och mellanstadium, Dalhagsskolan. Då kom Husby rektorsområde att likna Jordbro med c:a 1000 elever.

Eftersom jag hade varit först på plats blev mitt arbete ovanligt väl förankrat hos skolpersonalen och på rektorsnivå. När vi sedan blev ett team började vi planera tillsammans hur elevvårdsarbetet bäst skulle kunna fungera i det alldeles nya rektorsområdet. Resultaten från Jordbro och SIA-utredningen gav vägledning.

När skolorna växte och de övriga elevvårdarna kommit igång började vi med elevvårdskonferenser (EVK), som leddes av rektor och teammedlemmarnas arbete planerades och fördelades genom dessa. Vem som helst kunde i princip anmäla ett ärende till EVK t.ex. lärare, föräldrar, elever, fritidspersonal, socialarbetare, rektorn eller någon av oss i teamet. Anmälaren inbjöds alltid att själv delta och formulera problemet. I EVK bestämdes hur

ärendet skulle hanteras och vem/vilka som skulle jobba vidare med det. Samma enkla protokoll som i Jordbro användes. Mina ärenden kom från olika håll, men själva beslutet om att ta av min tid för att arbeta med ett ärende togs i EVK och följdes också upp där. Det var ett bra sätt att skapa transparens vad gällde psykologarbetet. Vi skolpsykologer hade formellt rektor som chef för våra arbetstider och psykologchefen inne i stan för det professionella innehållet. Men i realiteten var det rektorerna och elevvårdsteamerna, som avgjorde vad vi jobbade med och hur.

I ”*Elevvårdsteam i skolan – slutrapport från Jordbroprojektet*” (1976) hittar jag dagboksanteckningar skrivna av oss skolpsykologer, som återgick till att arbeta i Stockholm. När jag nu läser dessa dagböcker ser jag att jag antagligen fick den lindrigaste övergången av oss alla. Troligen berodde detta på att min rektor var så öppen och progressiv och att både skolorna och området var helt nya. Det fanns helt enkelt inga gamla ingrodda rutiner. En annan påverkande faktor var nog också, att jag bara hade en halvtidstjänst som grund och därför inte blev uppsplittrad på många skolor och flera områden. Jag hade hittat min egen metod för att få jobba mera samlat.

Exempel på hur ett ärende kunde presenteras för mig, den arbetsmetod jag valde och vad resultatet blev

Något jag och de andra i Jordbro upptäckte var att det ofta var oviktigt vilken metod man använde för att åstadkomma en utveckling åt rätt håll. Man fick chansa på att man skulle kunna åstadkomma något bra. Ibland kom man in i ett ärende från ett visst håll och hade sedan svårt att ändra riktning. Men det kunde ändå bli ett bra resultat!

Två offer för extremt våld i familjen – en ung mamma och hennes lille son

En dag ville en lärare på lågstadiet prata med mig. Det gällde en 7-årig pojke, som verkade nervös och förvirrad och berättade konstiga saker om sin familj. Föräldrarna var skilda. Han bodde med sin mamma. Läraren hade träffat mamman och ställt en del frågor, men hade haft mycket svårt att få kontakt. Hon undrade nu, om hon kunde rekommendera mamman att söka upp mig.

Jag kommer aldrig att glömma den dagen, då den unga mamman kom till skolan på avtalad tid och mycket spänd satte sig på yttersta kanten av stolen mitt emot mig. Sen tog hon liksom sats och började prata om sitt liv. Hon hade gift sig med en man från samma by i Norrland. I början hade allt varit bra, men när deras barn föddes, hade mannen förändrats och blivit otroligt svartsjuk och kontrollerande. Han hade sedan blivit allt mer oberäknelig, våldsam och sadistisk, även mot det lilla barnet. Det hade till slut blivit nödvändigt för henne att helt enkelt fly för sitt och pojkens liv.

Det kvinnan beskrev var fruktansvärt att lyssna på. Jag kände mig helt utpumpad efter bara en timme, fast jag själv inte gjort eller sagt mycket, bara lyssnat. Men jag tror mamman kände, att jag ”tog emot” hennes berättelse med stort engagemang, för hon ville gärna fortsätta träffa mig.

Läraren och jag tog mycket kortfattat upp ärendet på en EVK och rapporterade sedan ungefär en gång i månaden hur arbetet fortsatte. Detta blev för min del en ovanligt lång och intensiv individuell kontakt, som skulle fortsätta i två år. Pojken fick en egen samtals- och lekterapikontakt, som jag träffade regelbundet tillsammans med mamman. Sekretessen vad gällde innehållet i mitt arbete med mamman var annars total. Jag hade även viss kontakt med pojkens lärare, mest som stöd för henne och för att få veta hur det gick för pojken i klassen.

Hela upplägget var en känslig balansgång. Arbetet var svårt för att både mamman och pojken uppvisade så allvarliga symtom. Årligt talat undrade jag, om det överhuvudtaget skulle gå att normalisera deras tillvaro. Deras tillit till omvärlden och andra människor befann sig nära nollpunkten, när vi först träffade dem. De var två mycket rädda och hopkrympta människor, trots de stora inre resurser de verkade ha. Deras beteende var i högsta grad avvikande. Mamman kunde bete sig som en liten hjälplös flicka och pojken som en våldsam gubbe.

Men steg för steg kunde vi till vår stora glädje bevitna, att de båda sakta växte in i en vuxen mammaroll och en vanlig småpojksroll. Jag undrar vad som hänt om t.ex. kontinuiteten i kontakterna brutits, om mamman inte fått förtroende för mig, om läraren flyttat, pojkens terapeut eller jag själv blivit sjuk eller om barnen och föräldrarna i klassen mist tålmodet med pojkens beteende. Vi får konstatera, att turen var med oss dessa två år. Resultatet efter allt arbete blev faktiskt en strålande kapabel mamma med en omtyckt och högpresterande son.

Det är faktiskt mycket ovanligt att slutresultatet blir så bra.

En 11-årig flicka är orolig för att hennes alkoholiserade mamma ska dö

En nyinflyttad flicka i fyran kommer och knackar på min dörr. Hon är ny i skolan och vill berätta om problemen i sin familj. Föräldrarna är skilda. Båda har missbruksproblem. Pappan är hon mycket rädd för, vill inte alls träffa honom. Hon bor tillsammans med mamman och hennes vuxne son från ett tidigare äktenskap. Hon är nu mycket orolig för att mamman ska dö, för hon dricker hela tiden. På sista tiden har mamma druckit ännu mer, eftersom pappan nyligen kidnappat lillebror från skolan. Hon vill, att jag ska träffa mamman och försöka hjälpa henne. Familjen har under flickans hela livstid haft kontakt med Socialförvaltningen och har efter flytten fått nya kontaktpersoner, men flickan känner dem ännu inte och tycker inte, att de verkar förstå, hur jobbigt det är för henne att ta hand om mamman. När jag frågar om den vuxne halvbrodern säger flickan, att han också använder något, som hon inte minns vet vad det heter. Några dagar senare, när vi möts i korridoren viskar hon i mitt öra: "Det heter amfetamin." Flickan och jag hade träffats första gången några veckor tidigare, då vi gjorde en skoltidning och haft väldigt roligt. Kanske var det därför hon kom till mig?

Min roll blir, att så mycket jag kan, avlasta flickan ansvaret för mamman och resten av familjen. Jag träffar mamman i skolan och gör hembesök och träffar även halvbrodern. Vi pratar om flickans behov och om hennes oro för mammans missbruk. Jag besöker flickans klass och kan konstatera att flickan funnit sig väl tillrätta och även fått kamrater. Hon är mycket duktig vad gäller skolarbetet, om än något ojämn enligt läraren. Ibland är hon mycket trött. Några gånger har hon fått sova inne hos skolsköterskan.

Flickan och jag kommer överens om att vi tillsammans ska försöka få med mamman till en missbruksmottagning som finns i närheten. Där känner jag en mycket bra läkare, som mamman ska få träffa. Mamman ska meddela mig, när hon är beredd att gå dit. En dag

kommer flickan till mig och säger att mamman nu är redo. Jag ringer mamman och bestämmer villkor och tid. Sen meddelar jag mottagningen att vi kommer. Jag möter flickan och mamman vid busshållplatsen tidigt på morgonen nästa dag. Vi träffar doktorn och mamman bestämmer med honom att inleda en avvänjning med bl.a. antabus och ingå i en stödgrupp på mottagningen. Mamman säger att hon förstår, att hennes liv kan vara i fara och att hon måste sluta dricka. Hon vill göra det för barnens skull.

Jag lämnar därefter detta ärende, men träffar ofta flickan i skolan bl.a. i gruppen, som gör skoltidningen. Hon säger, att mamman nu mår lite bättre och att den vuxne halvbrodern dömts till fängelse för narkotikabrott.

En pojke, som tar nästan tre år på sig, för att lära sig läsa.

En liten pojke i ettan har inte som de flesta andra i klassen lärt sig läsa under höst-terminen. Läraren är inte alltför bekymrad, eftersom pojken i övrigt fungerar bra, men hon tar upp det på klasskonferensen. Detta är början på ett längre samarbete mellan den ambitiösa och rutinerade läraren, pojkens föräldrar och mig.

Min roll blir att vara ett stöd för läraren vad gäller olika inlärningsmetoder och att lugna föräldrarna. Jag vill inte träffa pojken ensam, utan jag är i stället med i klassen. Så lite dramatik som möjligt, tänker både läraren och jag. Både vi två och föräldrarna är rädda att pojken annars ska känna sig utpekad och avvikande.

Pojken jobbar på och gör långsamt stora framsteg. Han har inga andra problem med skolarbetet och trivs bland kamraterna. Det är bara läsning och skrivning, som går trögt. Föräldrarna, som är i medelåldern berättar att de båda under skoltiden klassats som "ordblinda" och att även deras äldre dotter haft läsproblem i början.

Läraren har tidigare arbetat med liknande barn och har massor av bra arbetsmateriel i sitt klassrum. Hon är oftast inte särskilt orolig, även om hon ibland kan bli osäker och tvivla på sin förmåga.

Detta hände på den tiden, då de allra flesta barn gick i närmaste skolan och tillsammans med åtminstone några av sina dagiskamrater. Specialklasserna var i stort sett avskaffade och man använde specialundervisningen i form av klinik eller extralärare i klassen.

Så länge pojken arbetade bra i klassen och trivdes där fanns ingen anledning att göra något annat än att sträva vidare, särskilt som föräldrarna var nöjda och samarbetade bra med skolan och läraren var så säker på sin sak. Det var inte förrän i årskurs tre som läsningen började flyta för denne pojke. Och jag tror inte att det hade gått fortare på något annat sätt. Han gjorde vad han förmådde och i sin egen takt. Men det är rätt ovanligt att alla förmådde ta det så lugnt. Och det i sin tur byggde på att vi var samma människor, som samarbetade i flera år och att varken familjen eller pojken hade andra problem.

Några problem, som bearbetades genom olika former av gruppverksamhet

En nybörjarklass med många "förstagångsföräldrar"

Tidpunkten är alldeles i början av Husbys historia. Folk har kommit flyttande från när och fjärran och varken barn eller vuxna känner varandra. De flesta av föräldrarna är unga och många har nu skolbarn för allra första gången.

En lärare, som just tagit emot en etta har en idé om att det skulle vara bra med en föräldragrupp i hennes klass, för att skapa större trygghet genom att föräldrarna lär känna varandra. Hon undrar, om jag skulle vilja hjälpa henne. Jag tycker det verkar mycket vettigt och vi formulerar tillsammans ett brev till alla föräldrar med ett erbjudande om en föräldracirkel på kvällstid.

Responserna blir stor och vi startar snart en kvällscirkel på tisdagar varannan vecka med ett strukturerat program i form av ett tema varje gång. Föräldrarna har föreslagit vissa teman och vi har lagt till några. Denna terminslånga cirkel kommer att betyda väldigt mycket för föräldrarna, barnen i klassen och för lärarens fortsatta arbete. Denna arbetsmetod får flera efterföljare genom åren.

En 12-årig pojke "spelar Allan" i klassen - blir hjälpt genom konsultation

Gång på gång under en hösttermin berättas om en pojke, som dominerar och styr en hel klass på mellanstadiet. Han kallas allmänt "Kungen". Han tas upp på en klasskonferens och flera elevvårdskonferenser. Många har försökt tala med honom och med hans ensamstående mamma, men ingenting blir bättre, snarare tvärtom. Lärarna som jobbar i klassen är förtvivlade. Jag är efter en omorganisation ny på skolan och har därför inte varit inblandad.

Vi skolpsykologer hade just börjat en omfattande kurs i konsultationsmetod och jag erbjuder mig på en elevvårdskonferens att pröva denna metod på det segdragna fallet. Till allas förvåning vill jag varken träffa pojken eller mamman. Jag ber i stället att regelbundet få träffa de, som jobbar med honom. Det blev klassläraren, en speciallärare och en assistent i klassen.

Den sjunde gången vi träffas går en halvtimme, utan att "Kungen" ens nämns. Jag sitter där något chockad och frågar varför. De andra tre svarar i kör, att de inte behöver prata om honom, för han är inte "Kung" längre! Problemet är alltså (åtminstone för tillfället) löst! Vi bestämmer därför att avsluta vår samarbetsgrupp följande gång med en kopp kaffe och något hembakat. Det är absolut läge att fira!

Varför ska inte grundskoleelever i en stockholmsförort ha bibliotek - både i skolan och på fritiden?

Jag får veta, att skolbiblioteket i en högstadieskola har packats ner i lådor och ställts ner i källaren, eftersom det var så svårt att hålla ordning på böckerna i det öppna utrymme där biblioteket var placerat. Samtidigt hotas Stadsbibliotekets filial i samma område av nedläggning. Jag ser det som skandal, att en högstadieskola inte har ett fungerande bibliotek. Ännu värre att en stadsdel med nästan 10 000 invånare inte skulle ha tillgång till ett. Vad göra?

Jag pratar med alla berörda parter, kontaktar alla möjliga instanser, skriver skrivelser, pratar med politiker och vanligt folk på möten o.s.v. Slutligen resulterar detta i att alla tre biblioteken i stadsdelen har bildat vänföreningar av läsentusiaster med bibliotekarierna i spetsen. Vänföreningarna bidrar till ökad medvetenhet bland befolkningen, som därefter på olika sätt verkar i sina egna olika kretsar och ställer krav på att alla tre biblioteken ska vara kvar. Hotet om nedläggning är därmed tillfälligt avvärjt.

Vad gäller skolbiblioteket i högstadieskolan kommer det så småningom upp ur källaren och placeras i en mer kontrollerbar miljö med en bibliotekarie på deltid.

Detta är ett exempel på hur man ibland som skolpsykolog ser sig nödgad att agera på ett samhälleligt (strukturellt) plan för att värna om elevers, föräldrars och skolpersonals bästa.

Arbetet med flyktingbarnen och deras familjer – en stor ny utmaning

Då stora grupper av flyktingar kom i vågor från regioner drabbade av krig och förtryck blev all personal i skolan tvungna att lära sig helt nya arbetsmetoder. För det första måste man använda tolk vid alla samtal. Det var både ovant och tidskrävande. Sedan var det nödvändigt att vi lärde oss en hel del om de olika ländernas kultur, religioner, vanor och syn på t.ex. familj, barnuppfostran och könsroller. Själv hade jag stor nytta av att leva i Husby med folk från alla kulturer som grannar och vänner. De var för mig en ovärderlig källa till kunskap. Jag hade alltid någon att fråga och föra diskussioner med.

Det kunde plötsligt bli uppslitande dramatik i en skola, t.ex. då en barnfamilj hotades av utvisning till ett krigsområde. Då fick jag som skolpsykolog hänvisa till FN:s Barnkonvention och samarbeta med skolpersonal och familjens advokat med att författa skrivelser och överklaganden.

Skolledare intog vitt skilda positioner och konflikter uppstod bland skolpersonalen om hur vi borde agera från skolans sida. En del ville absolut inte bli inblandade i känsliga utvisningsärenden, andra kunde gå så långt att de medverkade till att gömma både barn och hela familjer.

Det var svårt att veta, hur vi i skolan bäst skulle ta hand om barn, som kommit från krig och elände och bl.a. var undernärda, sjuka och traumatiserade. Vi fick vara kreativa och uttömma alla våra mänskliga resurser för att hitta på hur vi kunde stödja och stimulera dem, så att de långsamt kunde börja fungera någorlunda normalt igen. Detta var inget som de flesta lärare och psykologer lärt sig så mycket om i sin utbildning.

Några exempel på de nya, ovana arbetsuppgifterna

7-årig pojke direkt från afrikansk slum

En ung lågstadielärare kom alldeles förtvivlad till elevvårdskonferensen och berättade om en ny pojke, som just börjat i hennes klass. I den skolan förekom inga förberedelse- eller specialklasser, utan alla barn gick i vanlig klass, eventuellt med hjälp av assistent eller speciallärare. Pojken hade enligt fadern fyllt sju år, men uppförde sig som ett mycket litet barn. Han kröp omkring på golvet, kunde inte klä på och av sig, åt med händerna, hade svårt att hålla i en penna, smutsade ner sig på rasterna och det hände att han både kissade och bajsade i byxorna. Han lekte inte med de andra barnen, iakttog dem bara. Han kunde ännu ingen svenska och inte heller något annat språk, som läraren behärskade, bara sitt afrikanska stamspråk.

Pojken hade hämtats hit av sin pappa, som bott några år i Sverige och talade rätt bra svenska och även engelska. Var pojkens mamma befann sig var det ingen som visste. Han

hade bott hos släktingar. Det verkade som om pojken kom någorlunda överens med pappan och hans svenska fru, även om de båda insåg att pojken skulle behöva enormt mycket stöd för att kunna utvecklas.

Det enda som läraren såg som positivt var att pojken var lugn och snäll. Han var inte aggressiv eller utagerande, utan tog tacksamt emot den hjälp han fick. Men lärarens bestämda uppfattning var att denne pojke var allvarligt utvecklingsstörd och aldrig skulle passa i en vanlig svensk skolklass.

Tiden gick. Det blev många samtal och klassrumsbesök för min del. Jag hade fördel av att själv ha levt under enkla förhållanden i Afrika och där mött många liknande barn. Jag brukade träffa pojken ensam i ett klinikrum och prata om Afrika var jag varit och vad jag gjort där. Ibland visade jag foton eller ritade bilder. Ofta lekte vi enkla lekar tillsammans. Det var roligt att träffa honom och jag fick honom ofta att skratta.

Läraren, klassen och föräldrarna blev alltmer förtjusta i honom, inte minst för att han var begåvad med en otrolig humor. Han lärde sig svenska och började stapplande att lära sig läsa och skriva. Han kunde också snart behärska sina kroppsfunktioner och hålla sig någorlunda ren. Nån vanlig "svenne" blir han nog aldrig, men jag har träffat honom som vuxen och tycker att han är en väldigt sympatisk människa.

Skolans första beslöjade flicka - påskkärringen

En dag hörde jag ett förfärligt liv ute på lågstadiets skolgård. Då jag sprang ut såg jag att det var slagsmål i en grupp flickor. I mitten av tumultet skymtade jag en knubbig flicka i vita kläder och vit sjal. Hon slogs och skrek som ett vilddjur. De andra flickorna skrek också. Jag uppfattade att de sa något om påskkärring. När jag banat mig fram genom tumultet lugnade de ner sig. Jag frågade vad det hela rörde sig om och flickorna berättade i mun på varandra, hur jobbigt de tyckte det var med den här nya skolkamraten. Hon var alldeles tokig, sa de, och gjorde nästan aldrig det hon skulle.

Detta var upptakten till en långvarig kontakt mellan mig och skolans första beslöjade flicka med nordafrikansk pappa och svensk mamma. Flickan hade ett hett temperament och försökte förklara islam för de andra barnen, vilket inte föll särskilt väl ut.

De var ännu inte hemma på den planhalvan så att säga. De tyckte bara att flickan pratade goja och blev provocerade. Flickan blev sårad och kände sig kritiserad. Det var också mycket i skolans verksamhet, som hennes pappa inte ville att hon skulle delta i: gymnastik, simning, utflykter, musik, fester, roliga timmen bl.a. Det var inte så att hon själv inte ville, men hon var tvungen att lyda sin pappa för att inte bli straffad.

Jag minns en vinter hur sugen hon var på att lära sig åka skidor och skridskor. Hon skulle aldrig få några egna, trodde hon, så jag erbjöd henne att få låna mina. Så skulle det vara skidtävling på en idrottsdag och hon ville absolut vara med, fast hon aldrig stått på ett par skidor.

Jag träffade därför för första gången hennes pappa, för att försöka förmå honom att ge sin tillåtelse. Vårt samtal blev långt och avslutades med att jag ställde en desperat fråga till den bokstavstroende mannen: "Men det kan väl i alla fall inte stå något om skidor och skridskor i Koranen?"

Det tyckte pappan var så roligt, att han gapskrattade och gick med på att flickan skulle få delta i skidtävlingen och även åka skridskor så mycket hon ville. Då gjorde jag något hemskt, som flickan och jag har skrattat åt många gånger. Jag blev så glad att jag kramade om hennes pappa! Han blev MYCKET generad och förklarade för mig att det inte var tillåtet för honom att komma så nära en främmande kvinna.

En grupp somaliska helbeslöjade unga kvinnor i gymnasiet

Tre lärare på gymnasiet ringde en dag på min dörr till psykologrummet. De var otroligt upprörda. Till skolan hade just anlänt en hel grupp unga somaliskor. De var alla helbeslöjade i grått, brunt o beige. Och de gick inte med på att lära sig något alls, utom möjligen lite svenska. Engelska var inte att tänka på. Något arabiska kanske. De förklarade, att de var muslimer och då var det viktigaste att be, läsa Koranen och följa religionens alla bud. De behövde inte lära sig varken geografi eller historia eller samhällskunskap, för de skulle gifta sig och deras män skulle sköta allt ute i samhället. Och sådant som bild, gymnastik och musik var rentav syndigt! Det räckte så bra för dem att läsa Koranen. Där fanns allt man behövde veta i livet. Och allt detta framförde de med leende, trosvissa ansikten.

De tre svenska lärarna sa, att de höll på att bli tokiga allihop av att handskas med de här unga kvinnorna. De hade aldrig träffat på något liknande. Kunde jag på något sätt hjälpa dem?

Det här blev verkligen en svår nöt att knäcka och tog mycket tid och energi. Det blev imamkontakter, koranstudier och många dramatiska samtal. Några av de unga damerna gav i någon mån vika, men de flesta av dem gick sin egen utstakade väg, gifte sig och fick barn och försvann ur skolans värld.

Pojksoldaten från Beirut

Jag minns den mörklockige, muskulöse 16-åring, som en dag ringde på min dörr tillsammans med en klasskamrat, som skulle tolka från arabiskan. Han kom från Beirut och hade deltagit i striderna där, sen han var 12 år. Familjen hade fått bud om att fadern dödat i strid och pojken hade då hastigt bestämt sig för att följa med några andra pojkar i kvarteret, som just gav sig iväg för att gå med i en stridande grupp. Gruppen leddes av en man, som sen blev som en andra pappa för honom i tre år.

Han hade för ett år sen fått hjälp att fly bl.a. via Cypern och slutligen hamnat i Sverige, dit han kommit tillsammans med några andra ensamma pojkar. Så småningom hade han kommit till Stockholm och inackorderats hos en arabisktalande familj.

Hans fosterfamilj trodde, att han behövde någon att tala med om allt han varit med om. Det värsta just nu var att han hade hemska mardrömmar om att han gick på en väg och på båda sidorna av vägen reste sig människor han dödat och anklagade honom. De var sönderskjutna på olika sätt, men ställde sig ändå upp och skrek åt honom. Han sprang och sprang, men kom inte undan. Han vaknade flera gånger varje natt av att han själv skrek.

Vissa nätter sov han väldigt lite. Han visste att han hade dödat massor av människor, men hade sällan sett dem eftersom han skjutit dem på långt håll. Nu kände han stark ångest för att han dödat så många. Han hade varit så ung, när han börjat och han hade bara lytt ledarens order och gjort som alla de andra. Men samvetet hade nu kommit ifatt honom, när han blivit äldre och inte längre levde i krig.

Det var något annat också, som ständigt plågade honom. Han kunde heller inte förlåta sig själv, att han helt bryskt hade knuffat undan sin gråtande mamma utan att krama henne adjö. Han tänkte på det nästan hela tiden. Han mindes hur hon ropat hans namn, men han hade inte ens vänt sig om och vinkat. Nu visste han inte om de någonsin skulle återses.

Av den här unge mannen lärde jag mig mycket om det hemska kriget i Libanon. Han lärde sig svenska, han fick nya vänner. Han kämpade med sina mardrömmar. Livet gick trots allt vidare.

Jag minns hur glad jag blev följande vår, då jag genom fönstret såg honom ute på skolgården i solskenet tillsammans med en av de raraste flickorna i skolan. Jag tänkte, att hennes vänskap kunde han sannerligen behöva!

Då yrkesliv, privatliv och politiskt liv blev en helhet

När jag nu som i föregående kapitel beskrivit olika ärenden, hur jag fick dem på mitt bord, vilka arbetsmetoder jag valde och hur resultatet blev måste jag nu kortfattat beskriva allt annat, som också ingick i och/eller påverkade mitt skolpsykologarbete.

Som fast placerad psykolog med kontor i en låg- och mellanstadieskola, deltog jag förstås i skolans och rektorsområdets liv överhuvudtaget. Jag var inte bara med på elevvårds-konferenser, utan även på lärarmöten av olika slag, planeringsmöten, studiedagar, föräldramöten för hela skolan eller enstaka klasser, utflykter, friluftsdagar, luciafirande med ljusstöping m.m.

Jag sjöng i personalkören, startade elevråd på lågstadiet och höll tidvis i skolans elevråd, startade en skoltidning och redigerade den tillsammans med elever. Ibland hjälpte jag till med och deltog i klassfester. Vid några tillfällen var jag med och skrev pjäser och sånger och spelade teater med både personal och elever.

När jag 1977 flyttade till Husby med mina två barn blev jag än mer ”inkluderad” i allt som hände i Husby. Min son började i en sexa i Husbygårdsskolan, i en klass jag jobbat mycket med och därför kände barn och föräldrar. Jag kände även läraren sen flera år.

Jag och mina barn deltog nu också i alla festligheter och sammankomster, som förekom i Husby. Det var festivaler, valborgs- och midsommarfirande och två år i rad var jag med och ordnade kollektiv jul i Husby gård, den gamla gården nere vid Järvafältet. Vi hade även som många andra en kolonilott nere på det soliga fältet, där vi skördade våra egenodlade grönsaker, bär och blommor.

Av detta framgår tydligt, att jag verkligen var vad man kan kalla en fältbaserad psykolog. Jag tror jag blev det delvis som en följd av Jordbroprojektet, men också för att det fanns många sådana övergripande samhällsprojekt på den tiden.

Många undrar nog, hur man under dessa förhållanden kunde hålla isär saker och fungera professionellt. Somliga tror t.ex. att folk titt som tätt ”besvärade” mig hemma. Men vad jag minns hände det bara två gånger under alla år och den ena gången var det några förtvivlade tonårsflickor och andra gången en orolig pappa, som ringde på min dörr. Annars var folk imponerande respektfulla och kunde skilja mitt yrkesliv från mitt privatliv. Jag hade heller inga problem med detta själv, kanske beroende på att jag hade uppehållstjänst och därmed kunde vistas på annan ort ganska ofta och länge.

Ett år i Kenya som andningspaus

Efter 12 år som den första skolpsykologen i Husby, tog jag vid fyllda 50 tjänstledigt ett år och flyttade ensam till Kenya hösten 1987. Båda mina barn hade flyttat hemifrån och jag kände mig fri att göra vad jag ville. Jag fick också möjlighet att grundligt tänka igenom, vad jag skulle ägna mig åt resten av mitt liv.

Mitt politiska engagemang och jobbet som psykolog hade stärkt min feminism. Jag hade vänner, som varit i Mexiko på den första Internationella Kvinnokonferensen 1975. Lockad av deras berättelser åkte jag själv till den andra, som hölls i Köpenhamn sommaren 1980. Där fick jag kontakt med kvinnor från hela världen och bestämde mig för att göra allt, som krävdes, för att få vara med på den tredje konferensen i det som kallades Kvinnornas decennium. Den skulle hållas i Nairobi 1985.

Jag blev därför medlem i Svenska FN-förbundet och deltog under fem år i den arbetsgrupp, som förberedde Nairobi-konferensen. Många möten, seminarier och internat med studier förekom. Sista året före konferensen delades vi in efter intresseområden och förberedde oss sedan gruppvis för att tillsammans hålla seminarier och föredrag för världens kvinnor om Sverige på universitetet i Nairobi.

Det var denna erfarenhet, som sedan ledde till att jag flyttade till Kenya 1987. Jag ville pröva att utsätta mig för något liknande som alla de flyktingar jag mött på Järvafältet blivit tvingade att genomleva d.v.s. att plötsligt befinna sig i ett land långt borta med påfrestande klimat, bland människor med annat språk, konstiga vanor och en främmande kultur, som man inte vuxit upp i och vars koder man inte förstod.

Möjligen höll det också på att gå upp för mig att de arbetsmetoder jag haft med mig från Jordbro blivit allt mindre gångbara i ett nytt samhällsklimat med nya ideal. Jag hade envist fortsatt att arbeta på de tre nivåerna individ, grupp och samhälle och blev efter några års lokalpolitiskt engagemang 1985 invald som suppleant i Stockholms Kommunfullmäktige. Det kändes stort att få detta förtroende, men väl på plats tyckte jag det var svårt att veta hur jag skulle kunna göra något vettigt av min nya position. Ärendena som behandlades i Stadhuset handlade för det mesta om byggnader, gator och trafikleder och väldigt sällan om människors liv. Jag lämnade därför mitt uppdrag, då jag flyttade till Kenya.

I Kenya levde jag på olika ställen bland fattiga kenyaner och tog del av deras vardag, som starkt präglades av att de styrdes av en diktator, president Moi. Problemen långt borta i Sverige blev väldigt små i jämförelse med de som kenyanerna plågades av varje dag som fattigdom, sjukdomar, våld och politiskt förtryck.

Jag hade skaffat mig två jobb i Kenya, men inget av dem gick att genomföra p.g.a. den rådande politiken. Ett jobb var att undervisa i socialt arbete på universitetet i Nairobi. Jag hade under kvinnokonferensen träffat två universitetslärare och vi hade hållit kontakt. De var

mycket nyfikna på hur vi jobbade med människor i Sverige och jag skulle därför hålla en serie seminarier för deras studenter. Det var bara det att presidenten hade stängt universitetet då jag kom dit och de två lärarna, som var mina vänner, hade blivit tvungna att gå i landsflykt.

Mitt andra uppdrag hade jag fått från Amnesty i London. Jag skulle besöka två politiska fångar, som befann sig i de ökända tortyrkamarer, som låg i en källare under en av Nairobis huvudgator. Men svenska Amnesty hade nyligen agerat på ett sätt som retat upp president Moi och mina kenyanska vänner avrådde mig från att ens försöka närma mig de där fångarna. Jag skulle troligen direkt bli utkastad ur landet, om jag gjorde det.

Omorganisation och förvirring

Då jag hösten 1988 återvände till Sverige efter året i Kenya sökte jag psykolog-jobbet på Tensta gymnasium, som då var ledigt. Det kändes lättare att börja något helt nytt än att ta upp det gamla jobbet i Husby igen. Dessutom fortsatte många av Husbyeleverna just i Tensta. *"Har du också börjat här?"*, frågade de, när vi träffades. Det blev för mig som ett slags uppföljning av tidigare arbete. Jag kände också många föräldrar. Det fanns alltså en liten bit kontinuitet.

Men skolan var stor, de nya arbetskamraterna många och arbetsuppgifterna väldigt annorlunda. Det var sannerligen en omställning, men snart trivdes jag väldigt bra med att arbeta med äldre elever och deras lärare, som var akademiskt utbildade liksom jag själv. En del elever var också vuxna, eftersom många unga flyktingar gick i Tensta för att lära sig svenska.

Jag hann bara jobba i Tensta gymnasium i 2 år, då rykten om att dra in psykolog-tjänsterna på gymnasiet kom i svang. Jag hörde dem först i politiska och fackliga sammanhang. Men då jag berättade om ryktena på min arbetsplats, var det först ingen som trodde mig.

Vad hände med skolpsykologerna, då verkligheten ändrades?

Läsåret 1991/1992 tvingades vi på allvar in i ett köp- och säljsystem och bildade 8 elevvårdsenheter i Stockholm med varsin samordnare och en ledningsstab inne i stan, bestående av en högsta chef, en psykologchef och en kuratorschef samt ett antal handledare för de båda kategorierna. Jag tror hela nya elevvårdsorganisationen kallades S:t Örjan efter det gamla rektorsområdet för specialklasser.

Vi fick i samband med detta en omfattande fortbildning i konsultativt arbete, som skulle hjälpa oss att arbeta mindre direkt och mer uppdragsinriktat. Vi skulle också kunna arbeta

flera tillsammans och mindre skolfixerat. Några grupper flyttade ut från skolan till egna arbetslokaler och blev på så vis ännu mer självständiga.

För mig blev det otroligt rörigt. Jag hade under några år kommit in i arbetet på Tensta gymnasium, då plötsligt alla skolpsykologer på gymnasiet drogs in. Jag minns att jag skruvade ner dörrskylten som det stod skolpsykolog på och tog med mig alla gamla psykologpapper och även den metallhurts de förvarades i, för jag ville inte att de skulle komma i orätta händer.

Jag placerades på två skolor med låg- och mellanstadium, en på var sida av Järvafältet och blev samordnare för alla elevvårdare i hela området, en grupp på 19 kuratorer, speciallärare och psykologer, som nu skulle träffas och samarbeta en hel eftermiddag i veckan. Det blev verkligen ett jättestort språng vad gäller arbetsuppgifter. Jag hade inte jobbat på låg- och mellanstadiet på 4 år. Kuratorer, speciallärare och psykologer hade aldrig tidigare varit i samma arbetsgrupp utanför egna skolan och jag hade aldrig haft någon ledningsfunktion. Det fanns inget arbetsrum för mig i någon av skolorna, eftersom den ena skulle evakueras, rivas och nybyggas och den andra helrenoveras. Jag lyckades på egen hand genom kontakter skaffa mig (och min enhet) en lokal. Men resten var en enda soppa med olika bud och inblandade omorganisationskonsulter.

Genomgripande förändringar under ett gigantiskt systemskifte

Sättet att arbeta i Jordbro hade som grund att ett rektorsområde på den tiden var s.k. upptagningsområde för ett väl avgränsat geografiskt område. Alla barn, som bodde där hörde automatiskt till den närmaste skolan. Man räknade gångavståndet eller möjligen restid. Det var svårt att få plats i någon annan skola, om man av någon anledning ville det. Därför var det möjligt att planera skolverksamheten även på lång sikt – åtminstone i stabila bostadsområden utan nybyggnationer eller stor omflyttning.

Det gick, om man med hjälp av förskolan, bildade sig en uppfattning om nästa nybörjarkull och barnens olika behov. Det var också lättare att planera stadieövergångarna.

Men när det fria skolvalet infördes år 1992 blev det näst intill omöjligt att planera på detta sätt. Ännu svårare blev det, när skolorna fick olika egna profiler och så småningom även blev privatadministrerade och växte och krympte med "kundunderlaget".

Detta medförde, att det arbetssätt jag praktiserat under och efter Jordbrotiden blev alltmer inaktuellt. Det blev svårare för skolpersonalen att arbeta områdesövergripande och förebyggande, eftersom vi varken visste exakt vilka elever som skulle komma att gå i våra skolor eller vilka områden skolans elever skulle komma ifrån. Ett gigantiskt systemskifte skedde under några år på 90-talet.

Samarbete med förskolorna inför skolstarten hade länge varit viktigt för att t.ex. bestämma nybörjarklassernas sammansättning och personalens utplacering efter elevernas behov.

Personalen i förskolan, skolpersonalen och föräldrar hade ägnat många samtal åt att planera skolstarten, inte minst för barn med stora behov. När barnen nu kom från olika bostadsområden och ett nästan oändligt antal förskolor blir ett sådant arbete omöjligt. Man får då i stället hårdprioritera och ägna sina krafter åt de allra mest behövande. Detta har som följd att man förlorar helhetsgreppet.

I Jordbro hade vi talat om ”skolan mitt i byn” och hade ett nära samarbete med ”våra” socialarbetare och ”vårt” PBU, som också befann sig i närområdet. De första tio åren i Husby var det på likande sätt. Men så ser det inte ut längre.

Flera storstäder indelades också i nya administrativa och politiska enheter, som kallades stadsdelar. Göteborg var först, redan 1990. Stockholm genomförde stadsdelsreformen fullt ut 1999 efter att ha prövat i ett par försöksområden.

Den gamla uppdelningen i rektorsområden skrotades snart också och varje skola blev i stället en egen administrativ enhet med en rektor som chef och med budgetansvar för summan av den skolpeng, som varje elev bidrog med och de eventuella extraanslag man hade lyckats kapa åt sig genom att skriva smarta ansökningar. Många helt nya rektorer anställdes. En del av dem hade aldrig förut arbetat i en skola och ännu mindre lett verksamheten i någon.

Personlig summering och försök till analys

Då jag den 21 maj 2013 började skriva denna yrkeshistoria hade det brunnit i Husby i två nätter. När jag nu drygt ett halvår senare avslutar denna berättelse har mycket skrivits och sagts om orsakerna till Husbykravallerna. Det har eldats bilar och hus och kastats sten även i andra delar av Stockholm och Sverige. Varför?

En dagsdikt i DN 4/12 2013 ger en bild av hur det kommer sig att sådana kravaller sker. Mycket i dikten kan även gälla andra människor än unga arga män. Kanske har många aldrig ens haft möjlighet att växa in i något mönster, då de alldeles nyss kom som flyktingar från ett krigsområde, utan svenskuskaper och kontakter och med sina eventuella överlevande anhöriga utspridda över jorden.

Förorten Syndromeda

*I förorten Syndromeda
finns unga män
som vägrar växa in i mönstret.
Det sociala rollspelet
förvirrar dem
i jakten på respekt.
De har inte funnit sig
i anvisningarna
som skulle leda till framgång.
Ur deras händer växer*

*ingenting
och på marknaden
representerar de ingenting av värde.
Men våldet öppnar en annan väg
- hellre efterlyst än helt önskad.
Så gör man sitt hack i tiden
För att bevisa att man lever.*

Gert Glentow

För att förstå Husbyinvånarnas frustration bör man ha i åtanke, hur livet i Husby och Norra Järva såg ut från början – och jämföra med hur det blev sen. Min beskrivning av det nya Husby finns i början av denna historia. Det är inte konstigt, att folk blev besvikna och tappade förtroendet för samhället, då husen gradvis förföll, gårdarna blev igenvuxna och skräpiga, samhällsservicen försämrades, träfflokaler försvann, skolor och ungdomsverksamhet lades ner o.s.v.

Då Husby och Norra Järva byggdes stödde man sig på aktuell samhällsforskning, som sade, att enheter på c:a 10 000 människor var idealiskt för att skapa den viktiga sociala sammanhållningen och ge möjlighet till informell social kontroll. Vem bryr sig om sådant idag?

Enheten på 10 000 invånare skulle ha tillgång till all vardaglig service de behövde inom sitt närområde. Det var ju genom att träffas i vardagen, som man byggde upp den sociala sammanhållningen och utövade den informella sociala kontrollen.

På Norra Järva, som Husby är en del av, fanns från början de tre likvärdiga stadsdelarna Akalla, Husby och Kista. Det fanns tre postkontor, tre vårdcentraler, tre rektorsområden o.s.v. Tillsammans, men jämbördiga var mottot. De tre delarna skulle alla ha allt det nödvändigaste och sen dela på en del mer exklusiva saker som t.ex. en bra fiskaffär, som fanns i Akalla från början.

När Kista affärscentrum byggdes sprack hela den vetenskapliga grunden för samhällsbygget, för nu blev folket ”kundunderlag” och borde handla och uträtta sina ärenden i en av de tre enheterna, nämligen Kista. Akalla i slutet av T-banelinjen var den del som först utarmades. Därefter kom Husby, som ligger i mitten.

Ett tydligt tecken på att Husby och Akalla underordnades Kista blev då postadressen ändrades till Kista från att tidigare ha varit Spånga för alla tre. För besökare utifrån har det dessutom tidvis varit svårt att hitta vägskyltar, som utvisade var Husby och Akalla låg. De avidentifierades och förnekades, alltmer vartefter segregationen tilltog. De blev ställen där man åt och sov, när man inte arbetade och där barn och gamla levde under dagtid. I Kista fanns alla företagen, affärerna, de finare husen o.s.v.

Hur förtroendet för samhället försvann - en vardagsbild från det ljusblå nämndhuset i Husby.

För mindre privilegierade medborgare i samhället är det särskilt viktigt med tilltro till samhällets institutioner. På senare tid har vi hört detta från romerna, sedan polisregistret innehållande romska barn och vuxna upptäckts i Malmö. Jag skulle vilja påstå att tilltron till samhälle och politiker var högt då Husby kom till. De flesta tyckte att Husby var ett välordnat och bra samhälle, där förnuftiga beslut fattades. Där arbetade då också engagerade socialarbetare, som visade respekt för folk. Jag vet det, för på den tiden hade jag inga problem med att samarbeta med dem.

Detta kan jämföras med hur samhällsklimatet hade hårdnat till runt 1990. Då fanns socialarbetarna, stadsdelens ledning, politiker och tjänstemän/kvinnor m.m. i ett ljusblått höghus i Husby centrum. Man anmälde sitt ärende vid en disk i receptionen på bottenplanet. Där fanns alltid väktare på plats och alla dörrar vidare in i huset var låsta.

Jag blev så urlless på dessa förhållanden att jag, när jag hade ärende dit, ibland spelade upp en liten show. Jag brukade gå fram till disken, smälla ljudligt på den med handflatan, le stort och med hög röst befalla den som satt där bakom att knäppa upp dörren till hissen. ”Socialfallen”, som jag till stor del kände, satt hoptryckta och väntade på en bänk borta i en vrå vid väggen till vänster. De undrade med både fasa och förtjusning, om de nu skulle få bevittna att väktarna kastade ut mig, deras gamla skolpsykolog. Men icke! Efter alla år var jag välkänd, möjligen okänd. Jag betraktades lite som en ”insider”, fast jag absolut inte ville vara det. Så både människan i receptionen och väktarna log tillbaks och låste upp dörren i hörnet till höger, där hissen fanns.

Vissa gånger påpekade jag att jag faktiskt var gammal nog att själv åka hissen och även ta mig av på rätt våningsplan utan batongbeväpnad eskort! Berättade sedan, att jag på rätt våningsplan brukade knacka på den låsta glasdörren med en nyckel eller ett mynt, tills någon förvånad eller lite arg kom och öppnade. Jag brukade också nämna att det ju var jag och alla andra vanliga människor som betalade hyran för hela huset och lönerna till alla som jobbade där. I ett demokratiskt samhälle borde alla i det blå höghuset vara folkets tjänare.

”Vi betalar era löner för att ni ska tjäna oss – visst är det så? Men hur har det blivit så att vi måste vara rädda för er? Annars kanske vi inte får till mat och hyra. Annars kanske våra barn får gå hungriga och frysa. Hur blev det så här?”, frågade jag.

Med detta vill jag visa att även jag, som vanligtvis är en mycket lugn och fridsam person, kunde gripas av raseri över hur s.k. vanligt folk kunde behandlas i Husby.

Ett sorgligt exempel på brusten tillit.

Jag minns en dag i slutet av 90-talet, då jag på en av gångvägarna i Husby träffade en medelålders kvinna, som tidigare bott i mitt hus. Hon ville berätta vad som just hänt henne. Vi hade ofta talats vid genom åren, men nu var det länge sen. Att hon länge lidit svårt av

panikångest visste jag och att hon hade en vuxen son. Hon hade för ett tag sen blivit väldigt dålig och inte kunnat sköta hyra och dylikt, hade snurrat till det ordentligt, sa hon. Hon hade därför blivit tvungen att sticka från stan ett bra tag.

Nu var hon tillbaks och skulle försöka räta upp sitt liv igen. Hon hade gått till detta förbannade blå nämndhus och inte lyckats ta sig in. Däremot hade hon fått tala i telefon i receptionen med sin gamla socialsekreterare, som iskallt meddelat henne att hennes bohag och alla andra ägodelar som kläder, minnen, foton, köksprylar – precis allt hade kastats, eftersom ”soc” inte velat betala förvaring av det.

Hon berättade för mig att hon då skrikit o sparkat i ”bardisken” som hon kallade den. Gråtit, förbannat, skrikit o sparkat hade hon gjort. Hon frågade mig om jag tyckte det var en överdriven reaktion. Men jag kramade henne och sa att jag nog skulle ha gjort likadant själv. Det som hänt var ju något oerhört! Nu hade hon inte en endaste liten sak kvar från sitt tidigare liv. Inte fotona på ende sonen som baby och skolbarn. Inte lampan hon ärvt av föräldrarna. Inte grammofonen och skivorna hon älskade att lyssna på.

På ett ställe på andra sidan Järvafältet fanns samtidigt ett socialkontor i bottenvåningen på ett bostadshus, där man bara gick in genom den alltid öppna dörren och pratade med en kvinna i en liten oväktad reception. Det var ingen som kände sig hotad eller hotade där. Och där kunde man utföra ett mänskligt och förtroendefullt socialt arbete, tyckte jag. Det kunde man absolut inte göra i höghusbunkern! Den möjligheten försvann redan i receptionen!

Året innan jag fick min magisterexamen i socialantropologi 2007 hade Arbetsmarknadsdepartementet publicerat en omfattande utredning om integrationen i Sverige. Den hette ”*Utredning om makt, integration och strukturell diskriminering*” och dess redaktör var Masoud Kamali, professor i socialt arbete vid Mittuniversitetet och vid Centrum för multietnisk forskning vid Uppsala Universitet. Vi i Husby lusläste de 12 delrapporterna och bjöd in Kamali till Husby och förde heta diskussioner med honom. Utredningen hade initierats av Mona Sahlin, men då det sedan blev regeringsskifte hörde man inte mycket om utredningen, trots omfånget, alla miljoner den kostat och de anmärkningsvärda resultaten. Kamali använder begreppet ”strukturell diskriminering” som en beskrivning av vad som försiggår i Husby och andra segregerade förorter. Den del Husby-borna särskilt studerade hette ”Integrationens svarta bok”. (SOU 2006:79)

En faktabild av Husby 1998 sammanställd av kvinnor i Husby

Så här tedde sig Husby då, drygt 20 år från starten och drygt 10 år efter att jag slutat där som skolpsykolog. Beskrivningen finns att läsa i boken ”Andra muntyg”, som skrevs av kvinnor i Husby 1998. Jag tar med denna beskrivning, så att det blir klart vad det är för ett litet samhälle detta handlar om.

Fakta om Husby i stadsdelen Kista

Stockholm är uppdelat i 24 stadsdelar med totalt 727 339 invånare (1998)

Husby är en tredjedel av stadsdelen Kista, som ha 28 334 invånare (1997). Akalla är den tredje delen.

Husby har 10 997 invånare (1997). Av de boende i Husby har 59 % någon gång haft ett annat medborgarskap än svenskt. De är sammanlagt 6 543 personer.

Folkgrupper

Någon som bott i Husby i 20 år får leta rätt länge och noga på en världskarta, för att hitta några länder, som INTE har eller har haft någon ”representant” boende här! Inom länderna finns dessutom ofta flera folkgrupper. Ett enda av Afrikas alla länder kan rymma upp emot 50 folkslag!

En stor grupp kommer ifrån Finland. Chilenarna är många liksom turkarna. Många kommer från Iran. Från Europa är det greker, exjugoslaver, polacker, rumäner och balter. Från Afrika finns det eritreaner, etiopier, marockaner, algerier, kenyaner, ugandier, somalier och sydafrikaner. Vi har kurder från olika länder. Österifrån har vi koreaner, indier, thailändare, afghaner och lankeser. Japaner och kineser är det däremot ont om. En del ryssar finns. Vi möter sällan någon från Sydamerika öster om Anderna, från det inre av Afrika eller från Australien och Indonesien.

Språk

Det talas en otrolig massa språk och dialekter här i Husby. Det är vanligt, att människor talar, läser och skriver ett par, tre språk förutom svenska. Husbyskolan, som har elever från åk 6-9, har undervisning i 23 olika hemspråk. 137 elever deltar i hemspråksundervisningen. Totalt har skolan 296 elever. Av dem talar 254 (86 %) minst ett av 29 andra språk än svenska hemma.

Religion

Religioner, som utövas i Husby är också mycket varierande. Här finns de flesta religioner i världen. Vi har alla sorter av både kristna och muslimer. Det finns judar, buddhister, hinduer, Jehovas vittnen, pingstvännen, mormoner, animister m.m.

I stadsdelen finns tre kristna kyrkor. Kistakyrkan är en vanlig statskyrka. Akallakyrkan sköts av evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS), som hör till statskyrkan. Husbykyrkan tillhör nuförtiden en sammanslutning av tre frikyrkor som kallas Nybygget. De tre är (eller var): Helgelsekyrkan, Örebrokyrkan och Fria Baptistkyrkan. Alla kyrkorna säger sig sträva

efter att vara ekumeniska d.v.s. öppna för alla bekännelser, men de har enbart kristna gudstjänster och ritualer.

Det vore roligt att försöka experimentera fram olika former av gemensam och blandad ekumenisk-religiös aktivitet! Hur vore det att utöva sång och musik från olika religioner och på olika språk, blanda in befrielseologiska budskap, tända rökelse, njuta av god mat och massor av blommor och färger, ge tillfälle till både meditation, kristen, muslimsk och annan bön och kanske dansa sig till kontakt med gudomen, som vissa sekter gör t.ex. de virvlande dervisherna? Och göra allt detta på EN plats, i samma lokala kyrka, i stället för att dela upp?

Förutom de tre kristna kyrkorna i stadsdelen har muslimerna sin moské i Husby. Ja, det är ju (ännu!) ingen riktig med kupol och böneutrop, men numera i alla fall en ganska stor och ljus lokal nära centrum. Och den är välbesökt, speciellt av män och till fredagsbönen kan det vara rena rusningen!

Dagligt liv i Husby

Ett brokigt och färgrikt folkliv med mycket skämtande och temperament kännetecknar Husby. Folk pratar med varann, på gårdar, gångvägar och uppe i centrum. Det är ett livligt och gestikulerande umgänge med höga röster, skratt och kindpussar. Ibland är det förstås också gräl och hårda ord. Barn finns det många. De ropar och leker och slåss även de ibland. De flesta av barnen är prydliga, väluppfostrade och artiga. Våra nya svenskar tilltalar ofta sina medmänniskor med förnamnet. Det imponerar på gammelsvenskarna, som har svårt att komma ihåg ovanliga namn och att skilja mellan alla de, som har ett av ett tiotal mycket vanliga namn.

Det är det livliga sociala umgänget en Husbybo saknar allra mest, när hon eller han vistas i många andra delar av Stockholm och Sverige. I Husby går det faktiskt att blåsa på, om man blir arg. Det gör inget, om man höjer rösten och säger sitt hjärtas mening. Detta är mycket befriande! Och är man sur en dag, så förstår folk, att det inte är läge att prata just då. Men man får också vara glad!

När man t.ex. kommer hem från en längre resa, kan man andas ut redan nere i vår blå tunnelbana vid T-centralen. Alltid träffar man på någon bekant redan där. Och då är man HEMMA!

Järvaraseriet – förtroendet för samhället krakelerar alltmer

Jag äcklas numera av att höra vissa politiker och lydiga tjänstemän och -kvinnor i karriären troskyldigt tala om alla ”satsningar” och ”lyft”, som görs i segregerade områden. I sådana områden ska invånarna sen vara tacksamma, även om ingen bett om att bli lyft och satsad på eller om slutresultatet blir något helt annat än det som från början utlovats.

I Järvaområdet förekom en rad sådana projekt med olika namn. T.ex. fanns något som kallades Järva-lyftet, men folket döpte om det till Järva-raset, eftersom det var så det såg ut i närbild för oss som levde där. Det var nämligen alltför ofta fråga om indragningar, nedläggningar, folkförflyttningar m.m. när vi tittade närmare på de olika visioner som presenterades. Snart hade någon (kanske?) missuppfattat ordet och det kallades till slut Järva-raseriet, vilket väldigt väl beskriver den känsla satsningen framkallade!

Jag minns ett möte i början av en sådan ”satsning”. Av de, som samlats i en skolmatsal var 95 % av kategorin hjälpare d.v.s. anställda i olika projekt. När det blev min tur att presentera mig sa jag: *”Mitt projekt är att leva och bo i Husby. Jag bor här sen mer än 20 år. När jag ser mig omkring här i salen, så undrar jag var resten av de boende är. Men jag tror de är trötta på alla projekt och satsningar. De har förlorat tron på att livet kan bli bättre för dem genom att delta i möten, där man pratar och antecknar på blädderblock. De flesta har tappat tron på att sådana aktiviteter gör någon skillnad för oss som lever här. De är nog liksom jag själv starkt mötesallergiska. Vad kan det bero på?”* När jag sagt detta fick jag ett mumlande medhåll från de få boende, som var där.

Periodvis har jag tvingats ta avstånd från samarbete med socialförvaltningar och vissa PBU, samt delar av barnpsykiatri och vuxenpsykiatri. Det gick inte att vara ”underställd” och rapporteringsskyldig till olika andra instanser och samtidigt påstå att man jobbade under sekretess, för det skulle vara lögn. Särskilt föräldrar krävde, att min sekretess skulle vara helt vattentät. Annars ville de inte prata med mig. Samma gällde gymnasterna och de mer noggranna och medvetna lärarna. Jag kunde däremot följa med föräldrar som stöd till olika instanser, rådde dem förresten att alltid ha en utomstående med som vittne, så att de inte riskerade att bli överkörda.

Det gick så långt, att jag tidvis tvingades att helt sluta samarbeta med Socialtjänsten, beroende på att de gjorde sådana råa och förnedrande ingripanden i människors liv. Jag hade valmöjligheten att stå fri från myndighetsutövande och i stället jobba ensam och då kunna lova människor full sekretess, när de behövde någon att tala med.

Jag gjorde bara det som föräldrarna och jag kom överens om och rapporterade inte till någon bakom deras rygg. Även lärarna i Husby blev mycket självständiga och insåg, att det skulle vara svårt för dem att undervisa och ta hand om barnen i skolan, om de inte hade föräldrarnas fulla förtroende. De ansåg sig inte vara rapporteringsskyldiga vare sig till Socialförvaltningen eller till Polisen, även om de självklart följde svensk lag. Anmälningssplikten tog vi i elevvårdsteamet gemensamt ansvar för och hanterade på olika sätt från fall till fall. På högstadiet fick inte heller polisen komma och prata med elever, eftersom det kunde leda till att elever blev rädda och därför uteblev från undervisningen. Dessutom hade de som minderåriga rätt att ha sina föräldrar med vid eventuella förhör. Alla uppmanades att respektera skolan som elevernas arbetsplats, där de måste få arbetsro.

Utredningar om polisens dödsskjutning i Husby

Någon gång under augusti månad var den interna utredningen om polisens dödsskjutning av den gamle mannen i Husby klar. Ungefär samtidigt bloggade en polis om samma händelse. Denne polisman tyckte det var ofattbart att de ingripande poliserna skjutit mannen i huvudet. Man brukade ju skjuta i ett ben, för att oskadliggöra hotfulla personer. Det visade sig dessutom att mannen inte var känd för att vara hotfull, inte heller för något missbruk eller hustrumisshandel. Han och frun sen många år hade just kommit hem och de blev så rädda för polisen att de satt i soffan och höll om varandra. Möjligen skrek frun av rädsla, då polisen plötsligt bröt sig in genom ytterdörren, skilde dem åt och sköt mannen till döds. Det var polisen hon var rädd för, inte sin man.

För mig, som haft kontakt med många människor i Husby, var det en lättnad, att sanningen om mannens död slutligen kom fram, efter att ha ”mörkats” så länge. Så många gånger har jag varit med om att händelser i Husby beskrivits i media, så att man inte kände igen dem, fastän man hade varit där personligen som boende, granne eller förbipasserande vittne.

Det finns alltså olika bilder av verkligheten beroende på vem man är och var i hierarkin man befinner sig. Vanliga boende i Husby brukar ofta ”demoniseras” d.v.s. de beskrivs i t.ex. media som starkt avvikande, våldsamma och sjuka personer. Men om man känner dem och vet, vad de varit med om, är det inte så svårt att förstå deras reaktioner och beteendemönster.

Den 26 oktober läser jag i DN, att vice överåklagare Bengt Åsbäck dömer ut polisens utredning och beslutar att förundersökningen ska tas upp igen. Han anser, att det är möjligt att en eller flera poliser har gjort sig skyldiga till brott.

Om man vill försöka förstå varför många människor mår så dåligt, måste man faktiskt ta ordentligt reda på, hur deras liv ser ut, vad de möts av i vardagen, vilka krav som ställs på dem, hur rimliga kraven är och vilka handlingsalternativ, som står dem till buds.

Vad säger en gammal polis om orsaker till social oro?

Måndagen den 21 oktober 2013 läser jag med stort intresse i DN om Johnny Lindh, en 63-årig polis med 40 års tjänstgöring i Stockholm. Han har lett arbetet med att ta fram en webbaserad metodhandbok för samverkan mot social oro. Boken tog två år att skriva och har finansierats av EU:s Integrationsfond.

I metodhandboken finns en checklista med varningssignaler. Journalisten Ulrika By skriver att många av dessa 20 varningssignaler skrek i rött dagarna innan upploppen började i Husby. Antagligen hade en bred mobilisering av samverkande aktörer i området kunnat förhindra eller dämpa reaktionerna, även om Johnny Lindh framhåller att polisen aldrig

kommer att kunna lösa de samhällsproblem, som ligger bakom ökad segregation, ungdomskriminalitet och socioekonomisk fattigdom. Det är en fråga för hela samhället.

Johnny började på 80-talet på ungdomsgruppen i Västerort och blev på 90-talet närpolischef i Rinkeby. Han och hans fru, som också är polis, har cyklat till Nya Zeeland och båda har haft FN-uppdrag i Sudan.

Det råd han ger till människor som jobbar i socioekonomiskt utsatta förorter är: ”*Se den lilla människan, visa empati. Försök att föreställa dig hur det skulle vara om du själv behövde hjälp. Ta dig tid, skärma inte av dig.*” Det tycker jag är ett mycket gott råd.

Pensionär och student – ytterligare 7 års studier för att förstå bättre

Min kunskapsörst fanns kvar, då jag sökte och fick garantipension 1999. Genom en rad utlandskurser och forskarutbildning i pedagogik på Lärarhögskolan i Stockholm fick jag idén att läsa bl.a. socialantropologi. Det blev sammanlagt ytterligare 7 års heltidsstudier, först vid Lärarhögskolan och sen Stockholms Universitet, mest socialantropologi, men också indologi med sanskrit – lärde mig läsa, skriva och översätta sanskrit, om Indiens tidiga historia och litteratur, indisk filosofi och miljökunskap vid tvärvetenskapliga Stockholm Resilience Centre.

Slutligen fältarbetade jag 3 månader 2007 som antropolog bland kämpande dalitaktivister i en delstat i södra Indien (dalit=kastlös) och skrev en magisteruppsats med titeln: ”*Antropologiska reflektioner om samband mellan individ, samhälle och identitet utifrån daliters liv i Kerala*” (2007).

I min magisteruppsats vilar mina arbetsmetoder och tolkningar på några väl valda teoretiker bl.a. Gayatri Spivak och Jaques Rancière. Jag kände att jag behövde ordentligt på fötterna, när jag skulle närma mig ett av världens mest omfattande diskrimineringsystem – det mångtusenåriga kastsystemet i Indien. Jag vill nu visa, att samma teorier även kan vara användbara, då man tänker om förhållanden i den segregerade förorten.

Gayatri Spivak är litteraturprofessor och feminist. Hon har länge påverkat den intellektuella produktionen globalt. Hon började med litteratur, men har sedan givit sig på t.ex. filosofi, etik, politisk ekonomi och social teori. Hon vill som postkolonial kritiker att vi ska ”avlära oss” och se våra privilegier och sociala positioner som ett hinder för att nå kunskap. Antaganden om t.ex. ras representerar ett uteslutande av en kreativ möjlighet, av annan kunskap. Så här beskriver hon vad som krävs för en etisk relation till ”den andre”: ”*an Embrace, an act of love, in which each learns from the other.*”

Hennes viktigaste tankar brukar sammanfattas i fyra s.k. slogans eller tumregler:

- 1 Det är nödvändigt att vi avlämnar våra privilegier, eftersom de innebär en förlust.
- 2 Etik är inte ett kunskapsproblem – utan ett krav på relation.
- 3 Dekonstruktion kan inte forma något politiskt program. Däremot kan det tjäna som politisk säkerhetsvakt mot att använda begrepp som ”arbetare” eller ”kvinna” och tro att de representerar något verkligt.
- 4 Den dekonstruktiva ståndpunkten innebär att ständigt kritisera en struktur, som man själv varken kan eller vill befinna sig i.

En annan teoretiker jag använder är den politiske filosofen Jaques Rancière och hur han ser på begrepp som demokratins väsen, folkets representationer och reaktioner. Han utforskar de sätt på vilka ”folket” ger sig till känna i politiken och samhället. Jag lånar några formuleringar från Stefan Jonsson, professor på REMESCO (Institutet för forskning om migration, etniska relationer och samhälle) vid Linköpings Universitet. Han har följt mig i livet sedan sin debutbok *”De andra”* (1993). En samling av hans kritiska essäer kom 2010 *”Rapport från sopornas planet”*.

Rancière menar, att det inte är medvetenheten om att vara förtryckta eller att ekonomin är orättvis, som gör att människorna reagerar mot maktavarna och t.ex. vägrar lyda order. Det är mera att borgerligheten kränker dem genom att uppträda som deras välmenande förmyndare och föra deras talan, som väcker deras lust att revoltera. R. menar att demokratins väsen visar sig i en universell indragnings- och vetorätt med vilken folket griper in för att korrigera samhällsutvecklingen, då t.ex. en oförrätt begåtts mot dem. Denna rätt utövar folket genom val, uppror, strejker eller revolutioner – beroende på hur omständigheterna ser ut. Demokratins väsen är enligt R. inte valsekeln, det representativa systemet eller partiet, utan -faktiskt!- revolution.

Så ser jag på Husby-kravallerna. Den utlösande faktorn var en reaktion på en begången oförrätt och mörkningen av tidpunkten, när den skjutna gamle mannen avled.

Många boende kände ju från början till sanningen, men ingen lyssnade på dem. Men inte bara det. Där fanns sedan många år ett nästan oändligt antal oförrätter, som travats ovanpå varandra - som jag visat i min berättelse. Förtroendet var mycket lågt redan före denna tragiska händelse.

Det är bl.a. i skolan barnen ska få lära sig att bli goda medborgare. Skolan är en viktig samhällsinstitution. Därför måste vi respektera skolan som barnens arbetsplats. Från början är barnen små och beroende av sina föräldrar, som vi som jobbar i skolan (och inom andra institutioner) också bör behandla med stor respekt och stödja och hjälpa så gott vi kan.

I det gamla svenska folkhemmet sågs barnen som framtiden och ansvaret för deras undervisning, utveckling och fostran låg inte bara på föräldrarnas axlar. Även staten skulle ta sitt ansvar bl.a. genom att stå för olika stödsystem som BVC med hälsokontroller, bra

daghem och skolor med högklassig och likvärdig utbildning för alla barn. Senare kom även fritidshem, så att barnen hade tillsyn och utvecklande aktiviteter, tills föräldrarna kom hem från sina jobb och tog vid igen.

Vi som jobbade i skolan hade som uppgift att i viss mån försöka kompensera föräldrarnas och uppväxtmiljöns brister. Genom skolan fanns även hälsokontroll och tandvård liksom social träning och undervisning om hälsa, motion och sex- och samlevnad. Jag tycker det var något fint, när samhället såg barnen lite som sina och visade viss förståelse för att föräldrar omöjligt kunde sköta allt, när de också skulle arbeta hela dagarna för sin försörjning.

Citat av litteraturkritikern Ulrika Milles (DN Kultur 18/11 2013)

”Det personliga är alltid politiskt, lärde oss 70-talets kvinnorörelse, där Doris Lessing var en ikon. Tvärtom gäller också, säger hennes författarskap. Det politiska börjar alltid i en personlig smärta för att världen sätter sina spår i de levande.”

Efterord

När jag ser tillbaka på mitt yrkesliv kan jag konstatera, att yrkesutövande, personligt liv och olika samhällsengagemang hänger intimt samman. Det man lär sig i livet används i yrket och vice versa. Och engagemang i vissa samhällsfrågor kan ha sin grund i sådant man träffat på i sin yrkesutövning. Kanske är dessa samband särskilt starka, när man jobbar som psykolog. En fältarbetande skolpsykolog är en av många samhällsarbetare, som påverkas och är beroende av hur samhället, dess institutioner och medarbetare fungerar i det geografiska område, där man verkar under skiftande politisk styrning, ekonomiska svängningar och andra förändringar över tid.

Som skolpsykolog har man mycket breda kontakter med barn, ungdomar, föräldrar, lärare, övrig skolpersonal, socialförvaltning, sjukvård, PBU, psykvård m.m. Kortare eller längre intensiva terapeutiska kontakter med individer, familjer och grupper förekommer också liksom organisatoriska uppgifter. För att vara rustad för allt detta behöver psykologen själv skaffa sig stor kunskap och praktisk erfarenhet av hur människors liv kan te sig, särskilt i utsatta lägen. Annars blir det svårt att ens förstå dem man på olika sätt är satt att bistå.

Då jag var ung fanns det ingen psykologutbildning värd namnet, särskilt inte för skolpsykologer, eftersom det var en ny verksamhetsgren. Jag var medlem i en mellanexamensgrupp, där vi under några år skapade vår egen skolpsykologutbildning d.v.s. vi gjorde en lista på kunskaper vi ansåg behövdes och betade sen av den steg för steg, både teoretiskt och praktiskt. Vi kontaktade lämpliga lärare, valde litteratur och tenterade av avsnitten på Stockholms Universitet. Det kallades externkurser.

För att jobba i skolan ansåg vi, att det var speciellt viktigt med gruppträning för att förstå vad som hände i alla de olika grupperingar som förekommer i skolan, och för att själva kunna leda både små och stora grupper. Många av oss gick i gruppterapi och alla tränade sig på att leda grupper bestående av människor av olika slag och i skiftande åldrar. För att förstå skolans roll i samhället studerade och diskuterade vi aktuella utredningar och forskningsresultat. Vi övade samtals teknik och inlevelseförmåga. Vi var högst medvetna om att en psykolog är sitt eget arbetsredskap, har ibland bara sig själv att tillgå och jobbar ofta med svåra saker alldeles ensam. Detta innebär stort ansvar. Vi såg som vår plikt att se till att vara väl rustade för att ta detta ansvar. Några av oss gick också i individuell terapi av samma skäl.

Jag läste nyligen om boken "Kultur och arbete" av Rita Liljeström. Den ingick i serien "Framtidsbilder" från Sekretariatet för framtidsstudier och kom ut 1979. När jag nu snart skrivit klart om min yrkeshistoria, finner jag spår av samma tankar hos henne vad gäller kopplingen mellan arbete, identitet och samhälle.

Från början till slut var den viktigaste motivationen för mig solidariteten med utsatta människor. Detta hade till följd att jag även måste vara beredd att agera på samhällsnivå, för att tillsammans med andra förändra sådant som borde bli bättre eller kanske t.o.m. uppfinna något som aldrig funnits förut.

Referenser i den ordning de nämns i texten

Liljeström, Rita: *Kultur och arbete*. Sekretariatet för framtidsstudier, 1979

Vision Järva 2030 - visioner och förslag för Järvaområdet. Stockholms stad, 2008

Av kvinnor i Husby. *Muntyg & förkläden*. 1998

Elevvårdsteam i skolan – lägesrapport från Jordbroprojektet. Skolöverstyrelsen, 1975

Elevvårdsteam i skolan – slutrapport från Jordbroprojektet. Skolöverstyrelsen, 1976

SOU 1974. *Skolan som arbetsplats*. Betänkande avgivet av Utredningen om skolans inre arbete – SIA del I

SOU 1974:53. *Skolan som arbetsmiljö*. Huvudbetänkande avgivet av Utredningen om skolans inre arbete – SIA.

Eriksson, Kerstin. *Antropologiska reflektioner om samband mellan individ, samhälle och identitet utifrån daliters liv i Kerala*. Magisteruppsats i socialantropologi vårterminen 2007. Socialantropologiska institutionen Stockholms universitet.

Landry, D. & Gerald MacLean. 1996. (red.) *The Spivak Reader. Selected works of Gayatri Chakravorty Spivak*. New York and London: Routledge.

Jonsson, Stefan. *De andra*. Norstedts, 1993

Jonsson, Stefan. *Rapport från sopornas planet – Kritiska essäer*. Norstedts, 2010

Rancière, Jaques. *On the shores of Politics*. London och New York: Verso, 2007

SOU 2005:41. *Bortom Vi och Dom – teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.

SOU 2006:79. *Integrationens svarta bok. Agenda för jämlikhet och social sammanhållning*.

Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering

Personförteckning

Broberg Ingegerd, 39	Liljeström Rita, 65
Carlström Monica, 39	Lindh Johnny, 61
Curman Hans, 15	Maurin Jean Louis, 39
Ekman Erik, 7	Milles Ulrika, 64
Ericson Brita, 15	Morberg, 16
Eriksson Kerstin, 4	Olweus Dan, 14
Frostig Marianne, 14	Rancièrè Jaques, 63
Glentow Gert, 55	Spivak Gayatri, 62
Goldinger Barbro, 22	Steadman Eric, 37
Guettler Klas, 39	Sundström Britt, 23
Hartleb Rainer, 40	Varda St Vincent Ingegärd, 4
Höjer Lars, 15	Welin Ritva, 35
Kamali Masoud, 57	Westman Hecht Ulla, 4
Kåräng G., 16	Wiking Barbro, 7, 35, 39
Larson E., 16	Vindeländ M, 16
Leimar Ulrika, 14	Volckerts Marianne, 39

Förkortningar

ADHD	Attention Deficit and Hyperactivity
BVC	Barnavårdscentral
DBA	Differentiell begåvningsanalys
DN	Dagens Nyheter
DAMP	Dysfunction of Attention and Motor Perceptual Abilities
EVK	Elevvårdskonferens
LTG	Läsning på talets grund
MBD	Minimal brain damage/minimal brain dysfunction
Obsklass	Observationsklass
PBU	Psykiatriska Barn och Ungdomsvården
SIA	Skolans inre arbete
SOU	Statens offentliga utredningar
SÖ	Skolöverstyrelsen

